

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

Листопад Олексій Анатолійович

УДК 371.15+371.13+372.3+37.036

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ
ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти,
13.00.08 – дошкільна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
Карпова Елла Едуардівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
завідувач кафедри дошкільної педагогіки.

Офіційні опоненти – доктор педагогічних наук, професор
Степанова Тетяна Михайлівна,
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,
декан факультету дошкільної та початкової освіти;

доктор педагогічних наук, професор
Пріма Раїса Миколаївна,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
професор кафедри педагогіки;

доктор педагогічних наук, професор
Маковецька Наталія Валеріївна,
Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний університет»,
завідувач кафедри туризму.

Захист дисертації відбудеться 16 червня 2016 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «11» травня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. А. Княжева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства вимагає вдосконалення змісту і технологій вищої педагогічної освіти в Україні, пошуку нових шляхів і ресурсів підвищення підготовки майбутніх фахівців усіх напрямів і спеціальностей. Серед них важливе місце належить майбутнім вихователям дошкільних навчальних закладів, якість професійної діяльності яких зумовлює ефективність виховання дітей дошкільного віку. Швидкість змін, що відбуваються в житті суспільства і системі дошкільної освіти, висувають перед вихователями дошкільних навчальних закладів вимоги, задоволення яких потребує здатності до творчості, вміння заходити в роботі з дітьми нові ресурси, оригінальні та високо продуктивні форми і способи взаємодії та спілкування.

Філософські аспекти творчості, її роль у розвитку людини, культури, науки, суспільства розглядаються в працях Г. Батіщева, Г. Гіргінова, Н. Грищенко, В. Гузенко, Б. Кедрова, О. Клепікова, В. Кременя, Б. Новікова, А. Синах, Г. Сковороди, А. Шуміліна та ін. Найбільш ґрунтовно проблема творчості досліджувалась у психології у зв'язку з виявленням механізмів креативності і здібностей людини до творчої діяльності, способів їх діагностування й розвитку (Д. Богоявленська, Є. Варламова, Л. Виготський, Б. Теплов, Є. Ільїн, О. Лук, О. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов, В. Роменець, Т. Тихомирова, П. Трофімов та ін.). Особлива увага приділяється творчості педагога як фахівця, який за метою і змістом власної професійної діяльності створює умови для розвитку творчих здібностей своїх вихованців (В. Андрєєв, В. Бухвалов, В. Вербець, В. Загв'язинський, В. Кан-Калік, Н. Кічук, П. Кравчук, Г. Круглов, М. Никандров, Р. Серьожникова, С. Сисоєва, В. Сухомлинський, Л. Харченко, О. Яковлева та інші). У педагогічних дослідженнях питання творчості порушуються здебільшого у зв'язку з пошуком шляхів і засобів оптимізації, підвищення ефективності та якості підготовки майбутніх педагогів (О. Акімова, А. Богуш, Р. Вайнола, Н. Гузій, Е. Карпова, Л. Кекух, П. Кравчук, О. Куцевол, Н. Маковецька, О. Мороз, Р. Пріма, Н. Стельмах, Т. Степанова, В. Хомич, О. Шестопалюк та ін.), формування їхньої готовності до творчої діяльності (Г. Тимофєєва та ін.).

Одним із напрямів дослідження творчості є виявлення сутності феномена «творчий потенціал». У філософському контексті схарактеризовано творчий потенціал людини (О. Чаплигін), його роль у трансформації суспільства (І. Шпачинський), реалізації освітнього потенціалу особистості (І. Утюж), креативного потенціалу особистості (О. Харцій). У психологічному аспекті виявлено особливості реалізації творчого потенціалу молодших школярів (І. Воронюк), старшокласників (М. Супруненко), інноваційного потенціалу особистості (Ю. Власенко), майбутніх учителів іноземних мов (С. Хмельковська), вчителя-практика в системі післядипломної педагогічної освіти (Н. Устинова), особистості студента в процесі науково-дослідної роботи (О. Овакімян), творчого потенціалу майбутнього інженера (О. Попова).

У контексті підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до професійної діяльності сформульовано педагогічні умови формування творчого потенціалу особистості вихователя в педагогічному вищому навчальному закладі (В. Лісовська), схарактеризовано особливості формування творчості у вихователів дошкільних навчальних закладів (Г. Тимофєєва), специфіку формування педагогічної творчості у студентів факультетів дошкільної педагогіки і психології в процесі методичної практики (Л. Павлова). Однак феномен «професійно-творчий потенціал», особливості його прояву і формування в процесі професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у ВНЗ у наукових дослідженнях не розглядався.

Відтак, наявні суперечності між:

– потребою суспільства і держави в особистості, яка здатна до творчості, та готовністю випускників вищого педагогічного навчального закладу до творчої професійної діяльності;

– новими, підвищеними вимогами щодо рівня сформованості професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів і відсутністю науково обґрунтованих, апробованих моделей його формування;

– орієнтацією чинної підготовки майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу на усталені стандарти професійної діяльності і різноманіттю не типовістю педагогічних завдань і ситуацій, що виникають у його роботі з дітьми в дошкільному навчальному закладі.

З урахуванням того, що проблема професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів та обґрунтування науково-теоретичних засад його формування не була предметом спеціального дослідження, актуальність і потреба розв'язання означених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Теоретико-методичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тем: «Професійне становлення педагога в умовах модернізації вищої освіти» (№ 0109U000188), «Теорія і практика моніторингу якості професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти» (№ 0114U000012) кафедри дошкільної педагогіки, що входять до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (протокол № 11 від 26.06.2008 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук при НАПН України (протокол № 9 від 25.11.2008 р.).

Мета дослідження: науково обґрунтувати й апробувати концептуальні теоретико-методичні засади, модель і експериментальну методику формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Завдання дослідження:

1. Визначити й обґрунтувати теоретико-методологічні концепти формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

2. Розкрити сутність і структуру феномена «професійно-творчий потенціал майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів»; уточнити поняття «творчий потенціал», «педагогічна творчість».

3. Визначити й обґрунтувати педагогічні умови формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

4. Розробити модель формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

5. Визначити компоненти, показники та схарактеризувати рівні сформованості професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

6. Розробити експериментальну методику формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів за розробленою моделлю й апробувати її ефективність.

7. Схарактеризувати тенденції і закономірності формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі підготовки у вищому навчальному закладі.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Предмет дослідження: зміст і експериментальна методика професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів за програмою бакалавріату.

Загальна гіпотеза дослідження: продуктивність та інноваційність професійної діяльності вихователів дошкільних навчальних закладів у сучасних умовах зумовлюється сформованістю їхнього професійно-творчого потенціалу. Формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів забезпечується професійною підготовкою за моделлю, що складається з методологічного, теоретичного, процесуального, методично-організаційного і діагностувально-оцінювального блоків та передбачає організацію навчальної діяльності студентів за відповідними етапами.

Загальна гіпотеза конкретизована частковими припущеннями про те, що:

– професійно-творчий потенціал є складним особистісним утворенням, що складається з ціннісного, когнітивного, діяльнісного компонентів і базується на досвіді творчих проявів, здатності особистості до творчої діяльності, набутих у професійній сфері;

– формування професійно-творчого потенціалу в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі відбувається як поступовий рух від низького рівня прояву здатності до творчості до високого і характеризується змінами у ціннісних орієнтаціях майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, системі їхніх знань, умінь і особистісних якостей;

– формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів буде ефективним, якщо в процесі їхньої підготовки буде реалізовано такі педагогічні умови: відображення у змісті підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів сутності і цінності педагогічної творчості; емоційна підтримка і стимулювання студентів до творчих проявів у навчальній діяльності; забезпечення індивідуальної траєкторії опанування студентами способів творчих проявів у майбутній професійній діяльності.

Провідна ідея дослідження: здатність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до продуктивної та інноваційної професійної діяльності в роботі з дітьми дошкільного віку зумовлюється сформованістю їхнього професійно-творчого потенціалу, що накопичується і розвивається в процесі спеціально організованої підготовки у вищому навчальному закладі.

Концепція дослідження. Професійно-творчий потенціал майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів – це складне особистісне новоутворення, що формується в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі і характеризує здатність діяти нестандартно, знаходити оригінальні способи розв’язання типових і нетипових ситуацій професійної діяльності в роботі з дітьми дошкільного віку та відображає сукупність ціннісних орієнтацій, знань, умінь і навичок, необхідних для професійної діяльності на творчому рівні. Професійно-творчий потенціал майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів формується поетапно в процесі їхньої професійної підготовки у вищому навчальному закладі за наявності відповідних педагогічних умов.

Реалізація провідної ідеї у концепції дослідження базується на трьох взаємопов’язаних концептах:

Методологічний концепт відбиває науково-пізнавальні орієнтири дослідження формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах їхньої підготовки у вищому навчальному закладі і передбачає використання таких підходів:

– системний підхід (В. Афанасьєв, Л. Берталанфі, І. Блауберг, Б. Ломов, Е. Юдін та ін.) характеризує процес формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів як

самостійну, відкриту багатокомпонентну систему з відповідною структурою, складові компоненти якої функціонують як органічна цілісність;

– синергетичний підхід (В. Аршинов, С. Курдюмов, Г. Маленецький, І. Пригожин, Г. Хакен, С. Шевельова та ін.) визначає процес формування у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів професійно-творчого потенціалу як самоорганізованої, саморозвивальної, саморегульованої системи, основу якої складає активність особистості як суб'єкта діяльності;

– аксіологічний підхід (І. Бех, Б. Гершунський, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, А. Міщенко, В. Сластьонін, Н. Ткачова, Г. Чижакова, Г. Щедровицький та ін.) сприяє дослідженню формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у ціннісному контексті, що проявляється в процесі осмислення особистістю творчості як умови підвищення ефективності професійної діяльності;

– особистісно-діяльнісний підхід (Є. Бондаревська, П. Гальперін, В. Зінченко, І. Зимняя, О. Леонт'єв, В. Розін та ін.) дав змогу розглядати формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів за особистісним і діяльнісним складниками. В особистісному контексті це передбачає розробку для кожного студента індивідуальної траєкторії руху в оволодінні різними способами і формами творчої діяльності в процесі формування професійно-творчого потенціалу. Діяльнісний контекст реалізується в урізноманітненні навчальної діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів завданнями творчого характеру професійного спрямування.

Теоретичний концепт визначає систему вихідних параметрів і дефініцій, що виявляють розуміння сутності і структури професійно-творчого потенціалу, педагогічних умов його формування в майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів і модель їх реалізації в процесі професійної підготовки. Теоретичне підґрунтя дослідження склали теорії:

– аналізу складних систем (В. Афанасьєв, В. Біблер, І. Блауберг, Д. Гвішіані, Б. Ломов, В. Садовський, Г. Щедровицький, Б. Юдін та ін.); становлення особистості та її діяльності (К. Абульханова-Славська, Б. Анан'єв, Л. Анциферова, В. Білоус, Л. Виготський, Е. Ільєнков, О. Леонт'єв, Ю. Олександров, К. Платонов, В. Рибалка, С. Рубінштейн, В. Русалов, В. Слободчиков, В. Татенко, Б. Теплов та ін.); формування творчої особистості в процесі професійної підготовки (В. Кан-Калік, Н. Кічук, Н. Мартішина, О. Морозов, С. Сисоєва та ін.);

– концепції професійної підготовки фахівців у вищому навчальному закладі (І. Богданова, В. Бондар, Н. Гузій, О. Дубасенюк, Е. Карпова, Н. Кузьміна, З. Курлянд, В. Лозова, А. Линенко, Р. Пріма, Т. Сущенко, Н. Тарасевич, Г. Яворська та ін.); організації і методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів

(А. Богуш, Г. Беленька, Н. Гавриш, Т. Жаровцева, Л. Зайцева, І. Княжева, Н. Маковецька, В. Нестеренко, Т. Степанова та ін.).

Методичний концепт репрезентує експериментальну методику формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, що базується на поетапному самовизначенні, саморозвитку і самоактуалізації студентів як суб'єктів творчої діяльності в межах професійної підготовки до обраної педагогічної професії на засадах накопичення індивідуального досвіду в різноманітних проявах творчості за допомогою спеціально дібраних навчальних завдань і тренінгів.

Методи дослідження. Для вирішення визначених завдань дослідження і перевірки його вихідних припущень використано комплекс методів. Для визначення проблеми творчості в теорії і практиці підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до професійної діяльності, сутності феномена «професійно-творчий потенціал майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» і його структури використано методи аналізу (ретроспективний, порівняльний) й узагальнення літературних джерел; обґрунтування педагогічних умов формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів здійснено методом аксіом; розробка моделі формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі підготовки у вищому навчальному закладі – методом моделювання. Задля виявлення професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, рівнів його сформованості застосовано емпіричні методи: діагностувальні (анкетування, опитування, тестування), обсерваційні (спостереження, самоаналіз, самооцінка, рефлексія). З метою дослідження ефективності педагогічних умов та експериментальної методики формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів за розробленою моделлю використано педагогічний експеримент, що складався із трьох етапів (констатувальний, формувальний, прикінцевий). Для перевірки достовірності отриманих результатів експериментального дослідження формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів проведено кількісний та якісний аналіз емпіричних даних методом рангової кореляції Спірмена, обчислення коефіцієнта конкордації Пірсона. Статистичну обробку здійснено за допомогою програмного продукту Майкрософт StatSoft Statistica v6.0.

Експериментальною базою дослідження виступили: факультет дошкільної педагогіки та психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», факультет дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету, факультет дошкільної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, педагогічний факультет Мукачівського державного університету. На різних етапах експериментальної роботи, що

проводилась упродовж 2003-2015 р.р., у дослідженні взяли участь 732 студента і 65 викладачів.

Наукова новизна дослідження. Уперше визначено й обґрунтовано теоретико-методологічні концепти формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Розкрито сутність феномена «професійно-творчий потенціал майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» (складне особистісне новоутворення, що характеризує здатність діяти нестандартно, знаходити оригінальні способи розв'язання типових / нетипових завдань і ситуацій професійної діяльності в роботі з дітьми дошкільного віку та відображає сукупність ціннісних орієнтацій, знань, умінь і навичок, необхідних **майбутньому** вихователю дошкільного навчального закладу для професійної діяльності на творчому рівні) та визначено його **структурні компоненти (ціннісний, когнітивний, діяльнісний)**.

Визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів як сукупність зовнішніх об'єктивних обставин, що детермінують результативність цього процесу (відображення у змісті підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів сутності і цінності педагогічної творчості; емоційна підтримка і стимулювання студентів до творчих проявів у навчальній діяльності; забезпечення індивідуальної траєкторії опанування студентами способів творчих проявів у майбутній професійній діяльності).

Розроблено й обґрунтовано модель формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, яка складається із сукупності взаємопов'язаних блоків (методологічного, теоретично-описового, процесуального, методично-організаційного, діагностувально-оцінювального), що утворюють систему професійної підготовки і реалізуються на адаптаційно-орієнтувальному, інформаційно-теоретичному, креативному етапах відповідно до визначеного змісту та продуктивних методів і форм навчальної діяльності студентів; виявлено показники та рівні (високий, середній, низький) сформованості професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Схарактеризовано тенденції і закономірності формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі підготовки у вищому навчальному закладі. Уточнено поняття, «творчий потенціал», «педагогічна творчість». Подальшого розвитку набули теорія і методика професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у вищій школі.

Практичне значення одержаних результатів. Відповідно до етапів і педагогічних умов моделі розроблено й апробовано експериментальну методика формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; доповнено зміст навчальних фахових завдань для студентів за педагогічним циклом нормативних навчальних дисциплін;

розроблено програму, лекції і методичне забезпечення навчальної дисципліни «Педагогічна творчість», спецкурсу «Розвиток професійно-творчого потенціалу педагога»; упорядковано методику діагностування рівнів сформованості професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі підготовки в педагогічному вищому навчальному закладі.

Результати дослідження можуть використовуватись у процесі підготовки фахівців за ступенем вищої освіти «бакалавр» напряму підготовки (спеціальності) «Дошкільна освіта» під час розробки й оновлення навчальних програм з дисциплін педагогічного циклу, педагогічної практики, фахових методик, створенні нових методик їх викладання; укладанні навчально-методичних посібників і рекомендацій для студентів; при оновленні та доповненні змісту лекцій і навчальних завдань для самостійної та науково-дослідної роботи студентів з навчальних дисциплін і педагогічної практики; у системі післядипломної освіти вихователів дошкільних навчальних закладів і викладачів вищої педагогічної школи.

Результати дослідження **впроваджено** в практику роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт про впровадження № 122-ви від 08.09.2015 р.), Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (акт про впровадження № 30.1/1909 від 17.09.2015 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (акт про впровадження № 2015/11 від 17.03.2015 р.), Мукачівського державного університету (акт про впровадження № 1051 від 21.05.2015 р.), Херсонського державного університету (акт про впровадження № 01-28/1836 від 08.09.2015 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (акт про впровадження № 585 від 10.09.2015 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (акт про впровадження № 2361/01 від 15.09.2015 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (акт про впровадження № 199 від 30.09.2015 р.).

Достовірність наукових результатів забезпечено методологічною обґрунтованістю вихідних позицій, використанням комплексу методів дослідження, що адекватні його предмету, меті і завданням; тривалим характером та можливістю повторення експериментальної роботи, якісним і кількісним аналізом її результатів; репрезентативністю обсягу вибірки; сталістю отриманих емпіричних даних та обробкою їх статистичними методами; позитивними наслідками впровадження результатів дослідження в процес професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у ВНЗ.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на:

міжнародних – «Формування творчої особистості в навчальному процесі» (Кривий Ріг, 1998), «Наука і освіта» (Дніпропетровськ-Одеса-Кривий Ріг-Київ-

Харьків, Дніпродзержинськ, 1998), «Славянский педагогический Собор» (Тирасполь, 2002), «Науково-дослідна робота студентів: аспект формування особистості майбутнього вченого, фахівця високої кваліфікації» (Запоріжжя, 2002), «Адаптаційні можливості дітей та молоді» (Одеса, 2006, 2008, 2010), «Революція в університетській освіті: глобалізація та індивідуалізація – погляд у майбутнє» (Одеса, 2007), «Адаптаційні можливості дітей та молоді» (Одеса, 2008), «Якість вищої освіти та проблеми підготовки фахівців у вищій школі» (Одеса, 2009), «Управління якістю підготовки фахівців» (Одеса, 2011), «Вища освіта в сучасному суспільстві: шляхи оновлення та засоби реформування», (Одеса, 2011), «Педагогическая составляющая подготовки специалистов по социальной защите детства» (Челябінськ-Кустанай-Одеса, 2012), «Місія вчителя в сучасному світі» (Одеса, 2012), «Актуальні питання сучасної педагогіки» (Острог, 2013), «Современные методы и техники социально-гуманитарной практики» (Пермь, 2013), «Мир языков: ракурс и перспектива» (Мінськ, 2013), «Cultura profesionala a cadrelor didactice. Exigente actuala» (Кишинів, 2013), «Европейска наука XXI роуіека» (Перемишль, 2014), (Ключови воприси в сьвременна наука – 2014» (Софія, 2014), «Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти» (Одеса, 2014), «Педагогіка в системі гуманітарного знання» (Одеса, 2015), «Иновации в технологиях и образовании» (Білово, Велико-Тирново, 2015), «Modern problems of education and science – 2015» (Будапешт, 2015), «Восточное партнерство в сфере педагогических инноваций в инклюзивном образовании» (Кишинів, 2015);

всеукраїнських – «Творча спадщина А. С. Макаренка у контексті сучасної педагогічної науки і практики» (Суми-Харьків-Полтава, 1998), «Інтенсифікація навчального процесу у вищих навчальних закладах шляхом використання комп'ютерної техніки, технічних засобів і методів активного навчання» (Київ, 1999), «Комп'ютери в навчальному процесі» (Умань, 2002), «Проблеми розвитку педагогіки вищої школи в ХХІ столітті: теорія і практика» (Одеса, 2002), «Проблеми вищої педагогічної освіти у світлі рішень ІІ Всеукраїнського з'їзду працівників освіти» (Київ, 2002), «Всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені педагогічній спадщині К. Д. Ушинського» (Одеса, 2003–2007), «Професійне становлення педагога в умовах модернізації вищої освіти (Одеса, 2005), «Управління якістю підготовки фахівців у вищій школі: історія, досвід, перспективи» (Одеса, 2006), «Якість підготовки фахівців в умовах Болонського процесу», (Одеса, 2007), «Сучасна вища освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика» (Одеса, 2010), «Психолого-педагогічний та соціальний супровід дитини дошкільного віку» (Слов'янськ, 2010), «Науково-дослідна робота у вищих навчальних закладах: досвід та проблеми» (Одеса, 2011), «Комунікативно-когнітивний підхід до викладання філологічних та психолого-педагогічних дисциплін» (Євпаторія, 2012), «Інноваційні технології в дошкільній освіті України: розвиток дитячої обдарованості та креативності» (Київ, 2012), «Актуальні проблеми патріотичного

виховання молоді в сучасних умовах» (Миколаїв, 2012), «Інноваційні технології в дошкільній освіті України: розвиток дитячої обдарованості та креативності» (Київ, 2012), «Традиції та новації сучасної освіти в Україні» (Сімферополь, 2013), «Досягнення соціально-гуманітарних наук в сучасній Україні» (Сімферополь, 2013), «Педагогічні традиції та новації в сучасному просторі» (Мукачеве, 2013), «Ідеї К. Д. Ушинського в розвитку вітчизняної освіти» (Чернігів, 2013), «Інноваційні підходи до професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах ВНЗ» (Одеса, 2013), «Актуальні проблеми сучасної дидактики в контексті вимог інформаційного суспільства» (Рівне, 2013), «Інноваційні підходи до професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах ВНЗ» (Одеса, 2014), «Проблеми розвитку творчої особистості дітей дошкільного віку: теорія, практика, перспективи» (Миколаїв, 2015);

міжвузівських та регіональних – «Проблеми впровадження державної мови в навчальних закладах Одещини» (Одеса, 2003), «Проблеми впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» (Одеса, 2010), «Сучасна вища освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика» (Одеса, 2010), «Василь Олександрович Сухомлинський – класик світової педагогічної науки» (Одеса, 2012), «Глобалізація сучасного українського суспільства» (Одеса, 2012), «Формування професійних компетентностей у процесі підготовки майбутніх спеціалістів (Одеса, 2013) науково-практичних конференціях.

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 100 публікаціях автора, з них: 1 монографія, 36 статей у фахових виданнях України, 7 публікацій у наукових періодичних виданнях інших держав (зокрема, 3 – в електронних виданнях), 29 праць апробаційного характеру, 27 – додатково відображають наукові результати дослідження. Усі публікації одноосібні.

Матеріали кандидатської дисертації «Дидактичні умови гуманізації навчання майбутніх учителів в університеті», захищеної у 1996 році, в тексті докторської дисертації не використано.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, що містить 583 найменування (із них іноземною мовою – 46) і 17 додатків, поданих на 67 сторінках. Робота містить 25 таблиць, 4 рисунки, що обіймають 9 сторінок основного тексту. Повний обсяг дисертації 529 сторінок, основний текст дисертації викладено на 395 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, концепцію, завдання і методи дослідження, висвітлено наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення, подано відомості про апробацію й упровадження результатів роботи.

У першому розділі «**Методологічні засади дослідження формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів**» представлено аналіз проблеми творчості і творчого потенціалу особистості в наукових дослідженнях, схарактеризовано феномен творчості в контексті дослідження ефективності підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, висвітлено методологічні підходи дослідження формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

За результатами аналізу й узагальнення наукових концепцій (Г. Батіщев, Г. Гіргінов, Н. Грищенко, В. Гузенко, Б. Кедров, О. Клепиков, В. Кремень, Б. Новіков, А. Синах, Г. Сковорода, О. Чаплигін, А. Шумілін та ін.) виявлено, що розвиток теоретичних уявлень про творчість пройшов шлях від усвідомлення людської природи цього явища до визнання його культурно-історичної детермінованості і зв'язку з безпосередньою життєдіяльністю та відносинами людей. Встановлено, що творчість не є предметом однієї галузі наукових знань, а досліджується як міждисциплінарна проблема. Незважаючи на відсутність єдиного й універсального визначення поняття «творчість», науковці виходять із того, що творчість є фундаментальною ознакою функціонування і розвитку будь-яких систем, пов'язаних з існуванням людини, виступає складним явищем, яке є умовою становлення, самопізнання та формування особистості.

Поняття «творчість» використовується для позначення розумової і практичної діяльності людини, результатом якої є створення оригінальних, особистісно та соціально значущих, корисних цінностей; встановлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів пізнання, що раніше були невідомими та перетворення на цій основі світу матеріальної і духовної культури.

У дослідженнях (Б. Новіков, О. Чаплигін, А. Шумілін та ін.) доведено, що здатність до творчості в людини перебуває у «згорнутому вигляді» й існує як її творчий потенціал, що актуалізується в процесі життєдіяльності на різних рівнях усвідомленості та залежить від природних і соціальних чинників. Наявність творчого потенціалу обґрунтовує ідею багатства проявів людини у творенні себе як особистості та світу, в якому вона існує.

Встановлено, що педагогічна творчість вихователя дошкільного навчального закладу – це складна, різнобічна, інтеграційна діяльність, метою якої є досягнення оптимальних результатів у вихованні та навчанні дітей дошкільного віку, що досягається шляхом пошуку неординарних, оригінальних і продуктивних способів розв'язання проблем професійної діяльності (Л. Зайцева, В. Лісовська, Н. Маковецька, Л. Павлова, Т. Степанова, Г. Тимофєєва та ін.). Педагогічна творчість вихователя дошкільного навчального закладу в практиці роботи з дітьми зумовлюється його потенціалом, сформованим на основі накопиченого соціального і професійного досвіду,

психолого-педагогічних та спеціальних знань, умінь і навичок, нових ідей, що дозволяють знаходити та застосовувати оригінальні рішення, інноваційні методи і форми організації освітнього процесу, відкидати застарілі прийоми роботи, продуктивно використовувати передовий педагогічний досвід, удосконалювати виконання професійних функцій, знаходити оригінальні форми взаємодії з дітьми дошкільного віку та їхніми батьками.

Аналіз педагогічних концепцій, присвячених проблемі підготовки фахівців у вищій школі, засвідчує, що вимога творчості пронизує весь зміст цієї підготовки, є її стрижнем. У наукових дослідженнях (А. Богуш, Г. Беленька, Н. Гавриш, Н. Грама, Т. Жаровцева, Е. Карпова, І. Княжева, О. Кучерявий, В. Нестеренко, Г. Підкурманна, Т. Поніманська та ін.) творчість у підготовці майбутніх вихователів розглядається в таких контекстах, як-от: складова сучасної парадигми освіти; результат підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до професійної діяльності (розвиток творчої особистості, сформованість творчого потенціалу, сформованість творчих здібностей тощо); особливий – найвищий рівень готовності до професійної діяльності; умова ефективної професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; засіб підготовки до професійної діяльності; етап підготовки.

Методологічні принципи дослідження формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів вимагають визначення джерел розвитку цього феномена; його загального зв'язку з іншими характеристиками особистості; забезпечення єдності теорії, експерименту і практики його формування; об'єктивності отриманих даних. З урахуванням цих принципів вивчення сутності, структури і закономірностей формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів здійснювалось із позицій системного, синергетичного, аксіологічного й особистісно-діяльнісного підходів.

Системний підхід передбачав дослідження професійно-творчого потенціалу як багатомірної, багаторівневої і поліфункціональної системи, відносно якої формування особистості виступає процесом вищого порядку. Використання системного підходу забезпечувало виявлення й обґрунтування цілісності та структурованості професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів, взаємозв'язку і взаємозалежності його окремих компонентів у процесі формування.

У контексті системного підходу сформульовано поняття «педагогічна система формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів», що розуміється як комплекс складових елементів професійної підготовки майбутніх фахівців, упорядкованих у певній логічній послідовності; у зв'язках, зумовлених конкретними цільовими настановами кожного етапу; теоретично обґрунтованим змістом і методикою

організації навчальної діяльності студентів, результатом функціонування яких є формування їхнього професійно-творчого потенціалу.

Синергетичний підхід дозволив схарактеризувати процес формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів як самоорганізовану, саморозвивальну, саморегульовану систему, основу якої складає активність його учасників як суб'єктів діяльності, що виявляється в межах їхніх індивідуальних здібностей. Цей підхід дав змогу виявити неоднозначний, нерівномірний, тривалий характер формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, що відбувається під впливом чинників зовнішнього і внутрішнього середовища.

Аксіологічний підхід висвітлював процес формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів з позиції ціннісного виміру, відповідно до якого осмислення особистістю цінності творчості в цілому і педагогічної творчості зокрема, виступають стимулом для їх прояву в професійно-педагогічній діяльності.

Особистісно-діяльнісний підхід базувався на визнанні унікальності та неповторності особистості кожного студента, його свободи у виборі форм і способів прояву творчості в процесі професійної підготовки. За особистісно-діяльнісним підходом враховано індивідуальні можливості майбутніх вихователів як активних і самостійних суб'єктів професійної підготовки. Як методологічний орієнтир в організації професійної підготовки, особистісно-діяльнісний підхід вимагав забезпечення і підтримки самопізнання, самовдосконалення і самореалізації особистості майбутнього вихователя в процесі формування його творчої індивідуальності та накопичення професійно-творчого потенціалу.

Встановлено, що методологічні підходи дослідження формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів знаходяться в тісній взаємодії, утворюючи цілісну, динамічну систему дослідницьких дій, доповнюючи, уточнюючи і корегуючи один одного.

У другому розділі «Науково-теоретичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» висвітлено сутність і структуру професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; визначено педагогічні умови й обґрунтовано модель формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Результати аналізу й узагальнення науково-теоретичних засад формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів засвідчили, що ключове поняття «потенціал» розуміється як комплекс наявних у людини на визначений момент часу ресурсів (фізичних, психічних, інтелектуальних тощо), які виявляють її можливість успішно діяти відповідно

до вимог наявної ситуації. Поняття «потенціал» концентрує в собі три рівні сенсів: відображає минуле, репрезентує сьогодення, орієнтує на майбутнє.

У дослідженні феномен «потенціал» розкривається як якісна характеристика здібностей особистості, що накопичені на певний момент її життєдіяльності на шляху руху від минулого до майбутнього і можуть бути ефективно використані в момент перебігу від стану спокою до стану активної дії.

Встановлено, що носієм творчого потенціалу є особистість, яка виступає суб'єктом творчої діяльності. За своєю природою творчий потенціал є властивістю особистості, яка розвивається і проявляється в процесі активної діяльності, спрямованої на реалізацію потреб та інтересів в досягненні певних цілей, умотивованих творчими спонуканнями. Констатовано, що феномен «творчий потенціал» розглядається як: прояв у процесі діяльності сукупності творчих можливостей, властивих особистості, спрямованості, міри і взаємозв'язку творчих можливостей; ресурс творчих можливостей; якість особистості, особистісне новоутворення, що дає можливість творити.

У дослідженні за основу прийнято розуміння поняття «творчий потенціал» як позначення специфічного особистісного новоутворення, що виявляє можливість людини творити, готовність діяти нестандартно, знаходити оригінальні способи розв'язання типових і нетипових ситуацій у діяльності, що здійснюється у визначеній сфері. Уточнено, що творчий потенціал особистості виявляється у двох аспектах: інструментальному, який характеризує способи творчої діяльності, і мотиваційному, що відображає ставлення людини до власної творчої діяльності.

Наявність творчого потенціалу виявляє підвищений рівень можливостей особистості у творчій діяльності, її інтенсивне прагнення до творчої активності. Комплексний аналіз сутності феномена «творчий потенціал» дозволяє розглядати його як органічну цілісність, що концентрує фізичні, психологічні і духовні ресурси особистості.

З'ясовано, що професійно-творчий потенціал майбутнього вихователя є особливим проявом професійно-творчого потенціалу педагога в умовах професійної діяльності в дошкільному навчальному закладі і визначається як складне особистісне новоутворення, що характеризує здатність діяти нестандартно, знаходити оригінальні способи розв'язання типових / нетипових завдань і ситуацій професійної діяльності в роботі з дітьми дошкільного віку та відображає сукупність ціннісних орієнтацій, знань, умінь і навичок, необхідних майбутньому вихователю дошкільного навчального закладу для професійної діяльності на творчому рівні.

Центральною ланкою у структурі професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів виступає ціннісний компонент. Він виконує системоутворювальну функцію у формуванні професійно-творчого потенціалу майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу. Цей компонент додає творчій діяльності сенсу,

визначаючи її особистісну значущість, і регулює діяльність на всіх етапах формування професійно-творчого потенціалу.

Ціннісний компонент віддзеркалює притаманні вихователю дошкільного навчального закладу пріоритети й орієнтири, якими він керується у житті та професійній діяльності. Ураховуючи, що ціннісний компонент пов'язаний зі світоглядною позицією особистості, з її власними життєвими і професійними пріоритетами у самовизначенні та самореалізації, у структурі професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів він відображає визнання творчості як соціальної та особистої цінності, життєвої необхідності, прийняття образу творчої особистості як орієнтиру в професійному бутті.

Когнітивний компонент професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів відбиває наявні теоретичні уявлення про сукупність і природу творчості, її місце та спосіб реалізації у майбутній професійній педагогічній діяльності. Він функціонує в якості інтелектуального ресурсу, необхідного для об'єктивації способу втілення бажаних цінностей у перетворюваних і вдосконалених у процесі професійної діяльності конкретних предметах.

Діяльнісний компонент професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів виконує функцію ланки, що забезпечує перебіг від ціннісного і когнітивного компонентів до реальних дій, втілення здібностей вихователів у конкретні продукти педагогічної творчості в різноманітній професійній діяльності з дітьми дошкільного віку. Необхідність цього компонента зумовлена тим, що професійно-творчий потенціал як сукупність здібностей відповідно до психологічних законів формується лише в тій діяльності, яку здійснює майбутній вихователь.

Обґрунтування педагогічних умов формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів здійснювалося відповідно до положень психологічної теорії діяльності і закономірностей усвідомленого навчання (О. Леонтьєв), концепцій емоційної регуляції діяльності (К. Ізард, О. Саннікова, О. Чебикін) та індивідуального способу навчання (Л. Виготський, О. Леонтьєв, Ф. Кумбе, В. Біблер). Відповідно до положень цих концепцій педагогічними умовами визначено: відображення у змісті підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів сутності і цінності педагогічної творчості; емоційна підтримка і стимулювання студентів до творчих проявів у навчальній діяльності; забезпечення індивідуальної траєкторії опанування студентами способів творчих проявів у майбутній професійній діяльності.

Модель формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів визначаємо як взаємопов'язану сукупність елементів, що структурована в цілісну систему та реалізується відповідно до виділених етапів (адаптаційно-орієнтувальний, інформаційно-

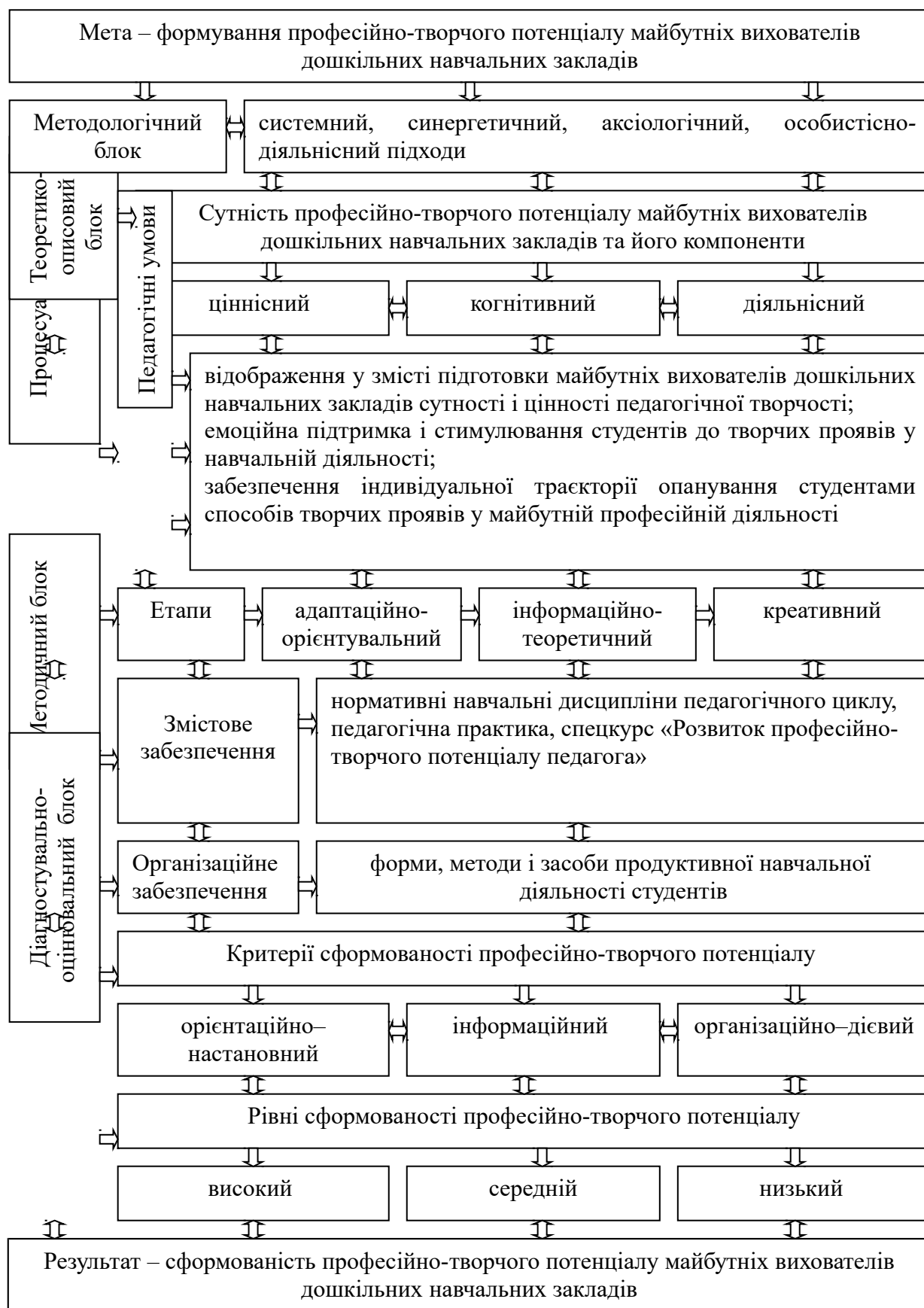
теоретичний, креативний), розташованих у певній логічній послідовності. Кожний із цих етапів відповідає конкретній цільовій настанові, що забезпечується теоретично обґрунтованим змістом навчальних завдань, визначених методів і форм навчальної діяльності студентів, які сприяють формуванню професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

В основу розробленої в дослідженні моделі формування професійно-творчого потенціалу покладено такі положення: формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів здійснюється впродовж усього періоду професійної підготовки у вищому навчальному закладі; творча спрямованість навчальної діяльності в процесі професійної підготовки є необхідною передумовою формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, їхнього особистісного і професійного розвитку; використання експериментальної методики формування професійно-творчого потенціалу дає можливість навчитися майбутньому вихователю діяти нестандартно, знаходити оригінальні способи розв'язання типових і нетипових ситуацій у професійній діяльності в дошкільному навчальному закладі. Наочно модель формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів представлена на рис. 1.

У третьому розділі «Експериментальна методика формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» висвітлено особливості формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на адаптаційно-орієнтувальному, інформаційно-теоретичному і креативному етапах.

Експериментальна методика формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів базувалася на визнанні пріоритету індивідуальності, самоцінності студента як суб'єкта професійного становлення; узгодженні змісту, форм і методів навчальної роботи з рівнем його підготовленості, досвідом самостійної навчальної роботи; структуризації змісту професійної підготовки відповідно до рівня сформованості професійно-творчого потенціалу.

Метою першого – адаптаційно-орієнтувального етапу було створення у студентів позитивної мотивації до самореалізації у творчості. Задля цього вони залучалися до різноманітних творчих проявів під час виконання завдань навчальної діяльності, передбачених програмою навчальної дисципліни. Відповідно до першої педагогічної умови (відображення у змісті підготовки

Рис. 1. Модель формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів

майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів сутності і цінності педагогічної творчості) – це забезпечувалося доповненням змісту нормативних навчальних дисциплін «Вступ до спеціальності», «Педагогіка загальна» інформацією, що акцентує увагу на цінності педагогічної творчості в професійній діяльності вихователя дітей дошкільного віку та розкриває її сутність.

До кожної теми зазначених дисциплін було дібрано приклади, що ілюструють різноманітні прояви творчості в діяльності педагогів різних часів. Самостійне опрацювання студентами тем з навчальних дисциплін доповнювалося спеціальними навчальними завданнями, виконання яких вимагало створення наочних образів, здатних викликати певні асоціації щодо обговорюваних питань. Наприклад, у межах теми «Виникнення педагогічної професії» студентам пропонувалося декілька варіантів творчих завдань: відобразити власне розуміння цього процесу у вигляді колажу, серії ілюстрацій, дібраних із джерел Інтернету або з друкованих матеріалів минулих років; розробити кросворд за ключовими словами «вихователь», «професія» тощо; скласти акровірш, де перші літери кожного рядку утворювали слово «педагог» (дитина, дошкільник, освіта тощо); створити символічний образ-асоціацію педагогічної професії за допомогою різного матеріалу і засобів; скласти твір-пояснення, твір-ілюстрацію до виразу В. Сухомлинського «Щоб стати справжнім вихователем дітей, потрібно віддати їм своє серце».

Поступово завдання ускладнювались і студентам пропонувалося: самостійно підібрати прислів'я або афоризми, висловлювання видатних філософів, педагогів, діячів науки та освіти, що ілюструють творчу спрямованість педагогічної діяльності; підготувати рекламний буклет «Педагогічна діяльність – творчий процес», «Чому я обрав педагогічну професію»; скласти синквейн до образної характеристики педагога тощо. Відтак, у процесі виконання навчальних завдань майбутні вихователі навчалися використовувати не тільки раціонально-логічне мислення, але й емоційно-образне, що, у свою чергу, сприяло розвитку їхньої інтуїції, емоційності, асоціативних зв'язків, творчої уяви, фантазії та імпровізації.

Друга педагогічна умова – емоційна підтримка і стимулювання студентів до творчих проявів у навчальній діяльності – забезпечувалася позитивною оцінкою як викладачем, так і студентами всіх результатів творчих пошуків через їх оприлюднення в групі у формі виставок фотоплакатів, колажів, стендових і комп'ютерних презентацій, проведенням їх обговорення та захисту. Навчальна діяльність студентів була організована так, щоб викликати прояв позитивних емоцій, формувати в них відчуття психологічного комфорту та безпеки завдяки особистісно-довірливому спілкуванню, можливості вільного висловлювання думок, свободи у виборі теми, предмета і способу творчості.

Організацію навчальної діяльності майбутніх вихователів за професійним спрямуванням на адаптаційно-орієнтувальному етапі було забезпечено

використанням дискусій проблемного характеру за розробками студентів з тем «Десять заповідей для вихователя дітей дошкільного віку», «Клятва вихователя дітей дошкільного віку», «Антипорадник вихователя або яким не повинен бути вихователь дошкільного навчального закладу» тощо. Стимулюванню студентів до творчості під час виконання навчальних завдань і переконанню їх у власних творчих здібностях сприяло систематичне включення у навчальний процес невеликих за тривалістю вправ та ігор з розвитку творчої уяви, мислення і фантазії («Де можна використати цей предмет?», «Що це може означати?» тощо), які спочатку добирались і проводилися в аудиторії викладачем, а згодом – самими студентами.

Третя педагогічна умова формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів (забезпечення індивідуальної траєкторії опанування студентами способів творчих проявів у майбутній професійній діяльності) на адаптаційно-орієнтувальному етапі була реалізована через надання студентам можливості вільного вибору щодо змісту і складності навчальних завдань творчого характеру, способу їх виконання та форми презентації (слово, зображення, образ). Відповідно до цієї умови, творчі завдання розроблялись і були включені у зміст самостійної навчальної діяльності як додаткові. До їх реалізації студенти залучались поступово з урахуванням їхнього попереднього досвіду творчої діяльності, схильності до обстоювання власного погляду на певні речі, його презентації іншим.

Методичний супровід викладача полягав у тому, щоб емоційно підтримати і навчити майбутнього вихователя адекватно оцінювати свої можливості в процесі вибору змісту та способу навчальної діяльності, враховувати індивідуальні здібності, потреби, ціннісні орієнтації, інтереси тощо. Принцип добровільності у виконанні навчальних завдань творчого характеру дозволив кожному студенту в оволодінні способами їх виконання рухатися в індивідуальному темпі, відповідно до інтересів і здібностей до творчості. Результати творчих проявів під час виконання навчальних завдань фіксувалися викладачем в індивідуальних кейсах студентів і використовувалися для індивідуального обговорення, консультування і складання планів щодо їхнього подальшого саморозвитку в процесі оволодіння професією вихователя дітей дошкільного віку.

На інформаційно-теоретичному етапі експериментальна методика формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів була спрямована на надання їм можливостей прояву творчості в процесі оволодіння базовими теоретичними уявленнями щодо навчання і виховання дітей дошкільного віку та реалізації професійно-творчого потенціалу в процесі організації роботи в дошкільному навчальному закладі. Основним завданням цього етапу було формування у студентів відкритого і гнучкого мислення, здатності сприймати й аналізувати педагогічні явища з різних позицій, світоглядних ідей (суб'єктності / об'єктності, соціальності / індивідуальності,

формалізму / гуманізму тощо); набуття вміння аналізувати педагогічні факти та явища з позиції їх розвитку й удосконалення професійної діяльності вихователя. У змістовому плані цей етап забезпечувався нормативною навчальною дисципліною «Педагогіка дошкільна» (2 курс), у процесі вивчення якої студенти орієнтувалися на засвоєння і рефлексію способів упорядкування системи педагогічних знань, відбір оригінальних творчих ідей, виявлення педагогічних проблем, їх творчого розв'язання, генерування педагогічних ідей у контексті виховання дітей дошкільного віку і пошук оригінальних способів їх рішення.

Для відображення у змісті підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів сутності і цінності педагогічної творчості модулі («Загальні основи дошкільної педагогіки», «Основні напрями розвитку дитини дошкільного віку й принципи організації педагогічного процесу у ДНЗ», «Педагогічні основи організації ігрової діяльності дошкільників», «Взаємодія ДНЗ та сім'ї у розвитку й вихованні дитини дошкільного віку») було наповнено інформацією, що розкривала місце і прояви педагогічної творчості в організації роботи з дітьми у ДНЗ, досвід, зміст і результати творчої діяльності видатних педагогів у галузі теорії і практики дошкільної освіти, труднощі, які виникають в організації дошкільного виховання дітей, критерії новизни й оригінальності творчих ідей у практиці роботи ДНЗ, форми і засоби впровадження педагогічних інновацій. В організаційному плані цей етап було забезпечено використанням методу візуалізації інформації, кейс-методу, рефлексивних дискусій, фахових завдань аналітично-пошукового і творчого характеру тощо.

Стимулювання студентів до творчості в навчальній діяльності на цьому етапі здійснювалося системою завдань: на структурування і візуалізацію змісту навчальної інформації (складання опорних конспектів, схем, технологічних мап розуму) за темами навчальної дисципліни; пояснення її цінності для практичної роботи вихователя у ДНЗ (підготовка рекламного проспекту, агітаційної листівки, складання казки, вірша тощо). Постановка і пошук способів вирішення творчих завдань супроводжувалися груповою роботою з генерування ідей, способів їх унаочнення (наприклад: створення колажу про мету і завдання виховання дошкільників із дитячих фотографій; написання віршів відповідно до положень «Конвенції з прав дитини»; складання сценарію з організації відпочинку дітей після занять із високим розумовим навантаженням тощо).

Методичне забезпечення навчальної дисципліни «Педагогіка дошкільна» було розроблено з урахуванням пізнавальних можливостей, знань і вмінь, особистого досвіду студентів і передбачало зразки опорних схем, допоміжні матеріали до складання кластера, логічні ланцюжки, адреси Інтернет-ресурсів тощо. Вносити елементи новизни й оригінальності в способи виконання навчальних завдань студенти навчалися у процесі організації і проведення мозкового штурму, синектики, виконання ігрових вправ («Навпаки», «Знайди нове призначення», «Зоологічна мозаїка», «Що було, що буде?», «Знайди спільне», «Казка навиворіт», «Вінегрет казок», «Плюс один», «Складання

римованих текстів (за алгоритмом лімериків)» тощо) у відведений для цього час на кожному занятті.

Створенню позитивної емоційної атмосфери, мажорного настрою сприяло проведення конкурсів на кращу творчу роботу студентів, майстер-класів на визначення індивідуальних особливостей, виявлення винахідливості дошкільників, їхніх творчих здібностей знаходити нестандартні рішення. Такі форми роботи надавали можливість майбутнім вихователям розкрити свої дарування, творчо реалізувати себе і поділитися з іншими власними творчими педагогічними знахідками.

Забезпечення індивідуальної траєкторії опанування студентами способів творчих проявів у майбутній професійній діяльності здійснювалось у процесі систематичної допомоги і підтримки у визначенні власних орієнтирів у навчанні, консультуванні у виборі рівня складності творчих завдань та способів їх виконання, пошуку інформації, необхідної для їх здійснення. Консультаційна і координаційна підтримки проходили у формі супервізії, модерації, фасилітації.

Визначальною характеристикою для забезпечення індивідуальної траєкторії опанування студентами способів творчих проявів у майбутній професійній діяльності було взаєморозуміння, продуктивна взаємодія викладача і студентів, при збереженні ініціативності майбутніх вихователів, відповідальності за власний вибір та внесок у розв'язання індивідуальних і групових навчальних завдань, поєднання контролю з боку викладача за ходом та результатами формування професійно-творчого потенціалу студентів з їхнім само- і взаємоконтролем.

Креативний етап у змістовому плані було забезпечено нормативними навчальними дисциплінами «Нові інформаційні технології» (3 курс), «Педагогічна творчість» і спецкурсом «Розвиток професійно-творчого потенціалу педагога» (4 курс). Відповідно до першої педагогічної умови зміст цих дисциплін було зорієнтовано на ознайомлення студентів із теоретичними і практичними засадами педагогічної творчості вихователя в роботі з дітьми в дошкільному навчальному закладі, формування у них уявлень щодо сутності і функцій педагогічної творчості, закономірностей творчої діяльності педагога-вихователя, особливостей формування творчої особистості дитини дошкільного віку, складання прогнозу та проекту вдосконалення педагогічного процесу в ДНЗ.

Безпосередньо практичне вміння створювати продукти педагогічної творчості формувалось у процесі вивчення навчальної дисципліни «Нові інформаційні технології». За результатами виконання студентами навчальних проєктів із використанням комп'ютерних програм створювались індивідуальні і колективні портфоліо, що містили презентації, публікації, відеоряд дидактичного матеріалу, картотеки електронних адрес на допомогу вихователю (за обраною темою); приклади оформлення педагогічної документації (журнал вихователя, портфоліо на дитину, календарне планування тощо) із використанням програмного забезпечення Microsoft Office (PowerPoint, Word, Publisher), Windows Movie Maker, Opera, Internet Explorer тощо.

У студентів формувалися навички використання інформаційних технологій у творчій діяльності в організації взаємодії ДНЗ і сім'ї, просвітницької роботи з батьками (електронні публікації – «Ми вже великі», «Як підготувати малюка до школи?», «Що можна зробити з паперу?», «Малюємо разом»; круглий стіл або Інтернет-конференції з теми «Про що читати і розповідати дітям?», «Як виховувати дитячу допитливість»; віртуальні дні відкритих дверей – «Вітаємо Вас у нашому дошкільному навчальному закладі», «Наші творчі традиції»; вечори запитань та відповідей із використанням програмного забезпечення Skype «Запитуйте – відповідаємо», «Психологічна готовність дитини до школи», «Про що запитують Вас діти і чи вміємо ми їм відповідати?») тощо.

Відповідно до напрямів і завдань програми виховної роботи в ДНЗ майбутні вихователі розробляли дидактичні вправи для дітей дошкільного віку з використанням комп'ютерних програми Paint, Word, PowerPoint («Знайди подібні фігури», «Знайди на малюнку відмінні деталі», «Обери малюнок, що відповідає зображеному контурові», «Намалюй перевернуте зображення»; «Знайди шлях виходу з лабіринту», «Знайди зайвий предмет», «Згрупуй предмети за ознакою» тощо. З використанням програмного забезпечення Scratch, Game Maker студентами було розроблено комп'ютерні навчально-пізнавальні ігри для дітей дошкільного віку за такими напрямками: «Пізнання світу», «Людина», «Здоровий малюк», «Предметний світ», «Рідний край», «Світ неживої природи», «Жива природа», «Світ мистецтва», «Часові уявлення», «Природа космосу», «Цікава математика», «Основи безпеки життєдіяльності», «Люди різних професій», «Дитячий садок», «Рідна домівка» тощо.

Для розміщення творчої продукції (презентацій, комп'ютерних дидактичних ігор, творчих вправ, електронних публікацій для дітей із різних розділів програми виховання і навчання дітей дошкільного віку) студенти – майбутні вихователі розробляли власний веб-сайт із використанням сервісу Learning Apps.org і програмного забезпечення FrontPage.

У процесі вивчення навчальної дисципліни «Педагогічна творчість» студенти ознайомилися з поняттями «педагогічна творчість» і «творча діяльність», ролі «осаяння», «нешаблонного мислення» та «бісоціації» у творчій діяльності, із фазами і специфікою творчого процесу. Їхня увага зосереджувалася на особливостях застосування в роботі з дітьми дошкільного віку теорії розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ), технології «Життєві стратегії творчої особистості (ЖСТО)», «Розвиток творчої уяви (РТУ), «Біном фантазії» (прийоми Дж. Родарі), розв'язання творчих завдань за системою Е. де Бона тощо.

Паралельно в рамках спецкурсу «Розвиток професійно-творчого потенціалу педагога» було проведено педагогічний тренінг, що складався із вправ та ігор: на розвиток творчої уяви («Лото настроїв», «Збір врожаю на полі асоціацій»), формування вміння аналізувати проблему («Візитна картка», «Формулювання», «Мій малюнок»), аналізувати інформацію («Побажання»,

«Вгадай, що написано»), подолання стереотипів мислення («Спільний рахунок», «Коллективне малювання», «Чотири крапки»), освоєння техніки аналогії («Неймовірна ситуація», «Синектичний штурм»), активізація творчого мислення, розвиток уміння генерувати нові ідеї («Чорна коробка», «Мозковий штурм навпаки», «Незвичайні дії») тощо.

Стимулювання майбутніх вихователів до творчих проявів у навчальній діяльності здійснювалося методами аглютинації (уміння поєднувати несумісні в реальному житті якості, властивості або частини об'єктів), ретроспекції та групових форм роботи («Симпозіум», «Дебати», «Педагогічні ситуації», «Експромт», «Банк ідей», «Майстер-клас», «Педагогічне ательє або педагогічна майстерня», «Коучинг – сесія» тощо).

Забезпечення індивідуальної траєкторії опанування студентами способів творчих проявів у майбутній професійній діяльності здійснювалося завдяки рефлексії своїх досягнень у процесі формування професійно творчого потенціалу, що передбачало відстеження й усвідомлення ними успішності формування професійно-творчого потенціалу відповідно до індивідуальної траєкторії, зіставлення власного досвіду формування професійно-творчого потенціалу на різних етапах із досвідом інших членів навчальної групи, оцінювання результативності своєї діяльності, перенесення позитивного досвіду формування професійно-творчого потенціалу у вищому навчальному закладі на майбутню професійну діяльність.

Креативний етап передбачав відкритий доступ до електронної бібліотеки з методичного забезпечення навчальних дисциплін (електронні підручники, посібники, власні проекти тощо), банку індивідуальних і колективних творчих навчальних проектів студентів; автоматизованої системи контролю знань і результатів діяльності.

На всіх етапах формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів експериментальна методика спиралася на досвід студентів, набутий у процесі безперервної педагогічної практики, що складалась: із навчальної практики (адаптаційно-орієнтувальний етап), виробничої практики в групах дітей раннього і дошкільного віку (інформаційно-теоретичний етап), організаційно-методичної практики (креативний етап). Педагогічна практика надавала майбутнім вихователям можливість практично реалізувати в ДНЗ свій професійно-творчий потенціал, мотивувала на опанування прийомів творчої діяльності, що використовуються в дошкільних навчальних закладах, стимулювала їх до творчого мислення. Відмітною особливістю організації педагогічної практики було орієнтування студентів на створення оригінальних продуктів педагогічної діяльності в період виконання професійних обов'язків вихователя дошкільного навчального закладу.

Формуванню професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у період педагогічної практики сприяло використання різних форм колективної творчості: «творча лабораторія»

(викладач вищого навчального закладу – педагоги дошкільної установи – група студентів); «творча майстерня» (вихователі однієї вікової групи – студенти); «творчі дуети» (викладач-студент, студент-студент, вихователь-студент).

Обов'язковою складовою звітної документації майбутніх вихователів за результатами педагогічної практики було створення портфоліо «Творчі здобутки» за такими розділами: «Портрет вихователя, методиста ДНЗ (за вибором студента)», «Робочі матеріали», «Професійно-творчі досягнення», «Творча скарбничка», «Рефлексія», «Професійно-творчі плани». У цих розділах студенти представляли інформаційні карти і паспорти передового творчого досвіду вихователів, що були зібрані за час педагогічної практики. Результатом цієї роботи було створення банку творчого досвіду вихователів ДНЗ, який обговорювався на практичних заняттях із навчальних дисциплін у процесі інформаційно-теоретичного і креативного етапів формування у студентів професійно-творчого потенціалу.

У четвертому розділі «Експериментальне дослідження ефективності моделі формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» висвітлено логіку, завдання експериментального етапу дослідження, подано та проаналізовано результати констатувального і формувального етапів експерименту.

На підставі аналізу й узагальнення даних, представлених у наукових джерелах, обґрунтування сутності та структури професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів було розроблено логіку і завдання експериментального етапу дослідження, метою якого стало виявлення ефективності моделі й експериментальної методики формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів ДНЗ, достатності педагогічних умов забезпечення цього процесу.

Експериментальна робота була проведена в три етапи. На першому етапі здійснено констатувальні зрізи і формування складу контрольної та експериментальної груп. Другий етап проходив у формі педагогічного формувального експерименту. Третій етап підсумовував результати формувального експерименту й полягав у проведенні прикінцевих зрізів і порівняльного аналізу отриманих результатів.

У процесі дослідження професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів показниками ціннісного компонента виступили: прагнення до оригінальних нестандартних, рішень і дій; інтерес до одного або кількох видів творчості; відкритість до сприйняття нового, творчого досвіду. Показниками когнітивного компонента – розуміння сутності й особливостей виникнення творчості; знання способів творчої діяльності і її предмета; знання про досвід прояву творчості в професійній діяльності вихователя. Показниками діяльнісного компонента визначено: уміння бачити і вирішувати професійні завдання з позиції удосконалення, новаторства, інноваційності; вміння створювати незвичайні, оригінальні форми

роботи з дітьми відповідно до завдань дошкільної освіти.

Відповідно до визначених компонентів професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів і показників оцінки їх сформованості було розроблено діагностувальну методику, у якій ураховано: комплексний характер творчої діяльності та поведінки майбутнього вихователя ДНЗ, що вимагало охоплення широкого спектру проявів професійно-творчого потенціалу; залучення до оцінювання експертів – фахівців у відповідній професійній галузі; валідність методів діагностики тощо.

Було визначено три рівні сформованості професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: високий, середній, низький.

Високий рівень був характерний для майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, у яких домінує прагнення до оригінальних нестандартних рішень і дій, стійкий інтерес до одного або кількох видів творчості; виявляється відкритість, самостійність та усвідомленість у сприйнятті нового, творчого досвіду; демонструється розуміння сутності й особливостей творчості, знання способів творчої діяльності та її предмета. Вони володіють знаннями про досвід прояву творчості в професійній діяльності вихователя; уміють бачити і вирішувати професійні завдання з позиції удосконалення, новаторства, інноваційності; вміють розробляти оригінальні форми роботи з дітьми відповідно до завдань дошкільної освіти й усвідомлено їх використовувати у стандартних і нестандартних ситуаціях.

До середнього рівня віднесено майбутніх вихователів, у яких наявне ситуативне прагнення до оригінальних нестандартних рішень і дій, вони не завжди виявляють інтерес до одного або кількох видів творчості. Студенти демонструють недостатню відкритість, самостійність і усвідомленість у сприйнятті нового, творчого досвіду; демонструють розуміння сутності й особливостей творчості, знання способів творчої діяльності та її предмета, але їхні знання мають нестійкий характер. Обізнані з досвідом прояву творчості в професійній діяльності вихователя, наводять окремі власні приклади на підтвердження своєї думки, але відчувають певні труднощі в процесі їх реалізації; виявляють уміння бачити і вирішувати професійні завдання з позиції удосконалення, новаторства, інноваційності, проте не завжди можуть їх упроваджувати, вміють розробляти оригінальні форми роботи з дітьми відповідно до завдань дошкільної освіти, але використовують їх у стандартних ситуаціях.

Для майбутніх вихователів, віднесених до низького рівня, характерним є відсутність сформованого прагнення до оригінальних нестандартних рішень і дій. Інтерес до одного або кількох видів творчості є ситуативним, у них бракує відкритості до сприйняття нового, творчого досвіду. Характеризуються фрагментарними теоретичними уявленнями щодо сутності й особливостей виникнення творчості; мають безсистемні, нечіткі уявлення про способи творчої діяльності та її предмета. Не обізнані з досвідом прояву творчості в професійній

діяльності вихователя; у них не сформовано вміння бачити і вирішувати професійні завдання з позиції удосконалення, новаторства, інноваційності. Студенти цього рівня прагнуть виконувати завдання за зразком, демонструють суттєві та постійні труднощі в процесі створення незвичайних, оригінальних форм роботи з дітьми відповідно до завдань дошкільної освіти.

За результатами констатувальних зрізів у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів як контрольної, так і експериментальної груп зафіксовано переважно низький рівень сформованості професійно-творчого потенціалу (83,1% – в ЕГ та 82,1% – у КГ), середній рівень було визначено у 12,2% – ЕГ і 12,6% студентів КГ. Високого рівня досягли лише 4,7% майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів ЕГ і 5,3% – КГ. Статистична обробка отриманих даних за критерієм χ^2 Пірсона дозволила констатувати однорідність контрольної й експериментальної вибірок.

По завершенні формувального етапу експерименту з метою виявлення змін у рівнях сформованості професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у контрольній і експериментальній групах було здійснено повторне обстеження.

Узагальнені результати констатувального і прикінцевого етапів за рівнями сформованості професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів подано в таблиці.

Таблиця

Рівні сформованості професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів

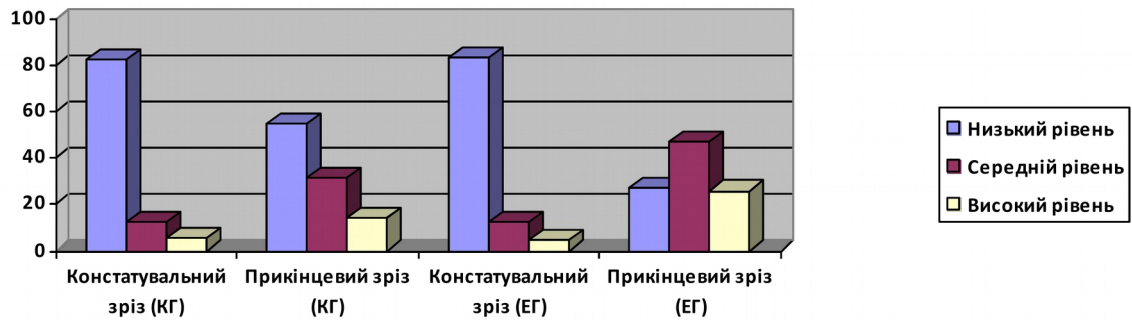
Рівні	Констатувальний етап				Прикінцевий етап			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	Абс	%	Абс	%	Абс	%	Абс	%
Низький	156	82,1 %	157	83,1 %	104	54,7 %	51	27,0 %
Середній	24	12,6 %	23	12,2 %	59	31,1 %	89	47,1 %
Високий	10	5,3 %	9	4,7 %	27	14,2 %	49	25,9 %
Разом	190	100 %	189	100 %	190	100 %	189	100 %

З таблиці бачимо, що на прикінцевому етапі експерименту на низькому рівні залишилося 27,0 % майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів ЕГ і 54,7 % – КГ; середній рівень виявлено у 47,1 % студентів ЕГ та 31,1% – КГ, високий рівень сформованості професійно-творчого потенціалу зафіксовано у 25,9 % майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів ЕГ і 14,2 % – КГ.

За результатами статистичної обробки експериментальних даних методом обчислення за критерієм χ^2 Пірсона доведено, що різниця між результатами діагностування майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів експериментальної і контрольної груп після експериментальної роботи є статистично вагомою, що засвідчує про ефективність експериментальної

роботи з формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів за розробленою моделлю.

Порівняльний аналіз змін у рівнях сформованості професійно-творчого потенціалу результатів майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів виявив більш значні позитивні зміни в ЕГ на відміну від КГ, де позитивні зрушення були не такими значними. Динаміку цих змін подано в діаграмі (див. рис. 2).

Рис. 2. Динаміка змін у рівнях сформованості професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів

З метою виявлення зв'язку між досліджуваними показниками сформованості професійно творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів і доведення його цілісності було використано метод кореляційного аналізу за формулою рангової кореляції Спірмена.

Проведений кореляційний аналіз засвідчив, що між всіма показниками професійно-творчого потенціалу існують сильні і прямо пропорційні взаємозв'язки, що дає підстави стверджувати, що будь-які зміни в одному з показників професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів закономірно призводять до змін у його інших показниках у тому самому напрямку. Встановлено, що найбільш тісний зв'язок ($r = 0,837$) існує між показниками професійно-творчого потенціалу, що виявляється в розумінні сутності й особливостей виникнення творчості (D) і вмінні створювати незвичайні, оригінальні форми роботи в професійній діяльності (H), а також між відкритістю до сприйняття нового, творчого досвіду (C) і вмінням бачити та вирішувати професійні завдання з позиції удосконалення, новаторства, інноваційності (G) – $r = 0,781$. Тенденція до послаблення зв'язку виявлена між інтересом до одного або кількох видів творчості (B) і знанням про досвід прояву творчості в професійній діяльності (F) – $r = 0,602$. Найменш щільний зв'язок існує між відкритістю до сприйняття нового, творчого досвіду (C) та інтересом до одного або кількох видів творчості (B) – $r = 0,559$.

Проведене теоретичне й експериментальне дослідження дозволило встановити такі закономірності: професійно-творчий потенціал особистості є динамічною характеристикою і залежить від умов, у яких він формується;

зміни, що відбуваються в одному з показників сформованості професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів призводять до змін в іншому показнику в тому самому напрямі; професійно-творчий потенціал майбутнього вихователя іманентний його сукупному особистісному потенціалу і відображає унікальність кожної особистості; професійно-творчий потенціал не є незмінним – він поступово формується і постійно змінюється в ході підготовки та розвитку студента як майбутнього професіонала; студенти в процесі професійної підготовки збагачуються різноманітними професійно-творчими здібностями, тому успішність формування їхнього професійно-творчого потенціалу залежить від умов, що створює навчальний процес вищого навчального закладу для такої діяльності; показники професійно-творчого потенціалу формуються не синхронно: у той час, як одні з них досягають більш високого рівня, інші залишаються в менш сформованому стані, але зміни, що відбуваються в одному з показників сформованості професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів неухильно призводять до змін в інших показниках.

Зазначені закономірності формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів виявилися поступово в процесі дослідження проблеми, висунення теоретичних припущень і їх практичної перевірки в ході експериментального дослідження.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретико-методологічне обґрунтування і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в розробці моделі й експериментальної методики формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

1. Визначено й обґрунтовано взаємопов'язані концепти: методологічний, що розкриває смислотворчу ідею, взаємозв'язок і взаємодію різних підходів до вивчення проблеми формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (системного, синергетичного, аксіологічного, особистісно-діяльнісного). Теоретичний концепт визначає систему ідей, концепцій, вихідних категорій, дефініцій, чинників, що характеризує науковий апарат дослідження, розкриває основні положення, які визначають сутність моделі формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Методичний концепт включає розробку експериментальної методики поетапного забезпечення самовизначення, саморозвитку і самоактуалізації студентів як суб'єктів творчої діяльності в межах обраної педагогічної професії на засадах індивідуального зростання.

2. Уточнено, що творчий потенціал – це специфічне особистісне новоутворення, яке виявляє можливість людини творити, засвідчує про її готовність діяти нестандартно, знаходити оригінальні способи розв'язання

типових і нетипових ситуацій у діяльності, що здійснюється у визначеній сфері. Професійно-творчий потенціал розуміється як особистісне новоутворення, що включає сукупність творчих можливостей і здібностей особистості для освоєння й удосконалення професійної діяльності та концентрує в собі професійні знання й уміння, ціннісні орієнтації, а також спроможність їх реалізовувати в нестандартний спосіб.

3. Доведено, що педагогічна творчість вихователя дошкільного навчального закладу – це складна, різнобічна, інтеграційна діяльність, метою якої є досягнення оптимальних результатів у вихованні та навчанні дітей дошкільного віку, що досягається шляхом пошуку неординарних, оригінальних і продуктивних способів розв'язання проблем професійної діяльності.

Професійно-творчий потенціал майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів – це складне особистісне новоутворення, що характеризує здатність діяти нестандартно, знаходити оригінальні способи розв'язання типових / нетипових завдань і ситуацій професійної діяльності в роботі з дітьми дошкільного віку та відображає сукупність ціннісних орієнтацій, знань, умінь і навичок, необхідних майбутньому вихователю дошкільного навчального закладу для професійної діяльності на творчому рівні.

4. Встановлено, що професійно-творчий потенціал майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, як системне динамічне особистісне новоутворення, включає в себе низку структурних елементів. Ціннісний компонент відображає притаманні вихователю дошкільного навчального закладу ціннісно-творчі уявлення і пріоритети; когнітивний компонент – сукупність знань, що сприяють розумінню майбутніми вихователями творчої сутності та характеру обраної професії і впливають на творчу організацію їхньої майбутньої професійної діяльності в дошкільному навчальному закладі; діяльнісний компонент віддзеркалює сукупність умінь, спрямованих на здійснення творчої діяльності в процесі професійної підготовки.

Експериментальне дослідження структури професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів довело, що вона є не простою сумою компонентів, а результатом їх інтеграції. Сам по собі кожен структурний компонент не має вирішального системоутворювального ефекту у формуванні і вияві професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів, а визначається їх взаємодією і взаємодоповненням, внутрішньою несуперечністю.

5. Визначено й науково обґрунтовано педагогічні умови формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: відображення у змісті підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів сутності і цінності педагогічної творчості; емоційна підтримка і стимулювання студентів до творчих проявів у навчальній діяльності; забезпечення індивідуальної траєкторії опанування студентами способів творчих проявів у майбутній професійній діяльності. Зазначені педагогічні умови

забезпечили результативність процесу формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

6. Розроблено модель формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, що включає цільовий (мета – формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів), методологічний (системний, синергетичний, аксіологічний, особистісно-діяльнісний підходи); теоретико-описовий (сутність професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів та його компоненти); процесуальний (педагогічні умови, етапи формування професійно-творчого потенціалу, які пов'язані між собою); методичний (змістове й організаційне забезпечення через послідовне доповнення змісту навчальних нормативних дисциплін завданнями, що висвітлюють природу творчості, місце й особливості її прояву в професійній діяльності вихователя); діагностувально-оцінювальний (виявлення вихідного рівня сформованості професійно-творчого потенціалу студентів та корегування його змін) блоки.

7. Експериментальна методика формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів складалась із трьох етапів (адаптаційно-орієнтувальний, інформаційно-теоретичний, креативний), що різнилися змістовим наповненням, спрямованістю творчих завдань, методами і формами організації навчальної діяльності студентів, та сукупно забезпечили реалізацію педагогічних умов формування професійно-творчого потенціалу.

Адаптаційно-орієнтувальний етап передбачав створення у студентів позитивної мотивації до самореалізації у творчості. У ході вивчення дисциплін «Вступ до спеціальності», «Педагогіка загальна», зміст яких було доповнено інформацією і прикладами, що акцентували увагу на цінності педагогічної творчості в професійній діяльності вихователів, навчальна діяльність студентів була спрямована на виконання творчих завдань, що сприяли розвитку їхнього творчого мислення, уяви і фантазії (розробити колаж, скласти твір-пояснення, твір-ілюстрацію, синквейн тощо).

Інформаційно-теоретичний етап був спрямований на формування у студентів відкритого і гнучкого мислення, здатності сприймати й аналізувати педагогічні явища з різних позицій, світоглядних ідей, їх розвитку й удосконалення у професійній діяльності вихователя. У змістовому плані цей етап забезпечено нормативною навчальною дисципліною «Педагогіка дошкільна», у процесі вивчення якої студенти орієнтувалися на засвоєння і рефлексію способів упорядкування системи педагогічних знань, відбір оригінальних творчих ідей, виявлення педагогічних проблем, генерування педагогічних ідей у контексті виховання дітей дошкільного віку і пошук оригінальних способів їх рішення. В організаційному плані цей етап забезпечено використанням методу візуалізації

інформації, кейс-методу, рефлексивних дискусій, фахових завдань аналітично-пошукового і творчого характеру тощо.

Креативний етап у змістовому плані було забезпечено нормативними навчальними дисциплінами «Нові інформаційні технології», «Педагогічна творчість» і спецкурсом «Розвиток професійно-творчого потенціалу педагога». Їх зміст було зорієнтовано на ознайомлення студентів з теоретичними і практичними основами педагогічної творчості вихователя в роботі з дітьми в дошкільному навчальному закладі, формування уявлень про сутність і функції педагогічної творчості, закономірності творчої діяльності педагога-вихователя, особливості формування творчої особистості дитини дошкільного віку, складання прогнозів та проектів удосконалення педагогічного процесу в дошкільному навчальному закладі. Цей етап передбачав розробку студентами навчальних проектів із використанням програмного забезпечення – Microsoft Office (PowerPoint, Word, Publisher), Windows Movie Maker, Scratch, Opera, Internet Explorer, Skype, FrontPage, сервісу Learning Apps.org. Продукти творчості студентів містили презентації, публікації, відеоряди дидактичного матеріалу, картотеки електронних адрес на допомогу вихователеві; приклади оформлення педагогічної документації; комп'ютерні дидактичні вправи і навчально-пізнавальні ігри для дітей дошкільного віку; веб-сайт (для розміщення власної творчої продукції). Стимулювання майбутніх вихователів до творчих проявів у навчальній діяльності здійснено методами аглютинації, ретроспекції у групових та індивідуальних формах роботи.

На всіх етапах формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів експериментальна методика спиралася на досвід студентів, набутий у процесі безперервної педагогічної практики, і передбачала їхню участь у різних формах колективної педагогічної творчості («творча лабораторія», «творча майстерня», «творчі дуети»).

8. У дослідженні визначено показники ціннісного (прагнення до оригінальних нестандартних рішень і дій; інтерес до одного або кількох видів творчості; відкритість до сприйняття нового, творчого досвіду), когнітивного (розуміння сутності й особливостей виникнення творчості; знання способів творчої діяльності та її предмета; знання про досвід прояву творчості в професійній діяльності вихователя) і діяльнісного (уміння бачити і вирішувати професійні завдання з позиції удосконалення, новаторства, інноваційності; вміння створювати незвичайні, оригінальні форми роботи з дітьми відповідно до завдань дошкільної освіти) компонентів професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів та рівні (високий, середній, низький) його сформованості. За результатами констатувального етапу педагогічного експерименту з'ясовано, що переважна більшість студентів – майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів перебувала на низькому рівні сформованості професійно-творчого потенціалу.

9. За результатами впровадженої моделі й експериментальної методики

формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів встановлено, що наприкінці експерименту в ЕГ збільшилася кількість студентів із високим рівнем сформованості професійно-творчого потенціалу на 21,2 % (з 4,7 % до 25,9 %), із середнім рівнем – на 34,9 % (із 12,2 % до 47,1 %) і зменшилася кількість майбутніх вихователів з низьким рівнем на 56,1% (із 83,1 % до 27,0 %). У КГ наприкінці експерименту спостерігався приріст на високому рівні на 8,9% (із 5,3 % до 14,2 %), на середньому – на 18,5% (із 12,6 % до 31,1 %), на низькому вона зменшилася на 27,4% (із 82,1 % до 54,7 %). Отже одержані результати довели ефективність формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів за розробленою моделлю.

10. Схарактеризовано тенденції і закономірності формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі підготовки у вищому навчальному закладі. Встановлено існування тісного зв'язку між розумінням майбутніми вихователями сутності й особливостей виникнення творчості та вмінням створювати незвичайні, оригінальні форми роботи в професійній діяльності, а також між їхнього відкритістю до сприйняття нового, творчого досвіду й умінням бачити і вирішувати професійні завдання з позиції удосконалення, новаторства, інноваційності. Менш тісний взаємозв'язок виявлено між інтересом майбутніх вихователів до одного або кількох видів творчості і знаннями щодо досвіду творчості в професійній діяльності, а також між відкритістю до сприйняття нового, творчого досвіду й інтересом до одного або кількох видів творчості.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Перспективи подальших досліджень убачаємо в поширенні теоретико-методичних засад дослідження на формування професійно-творчого потенціалу майбутніх фахівців інших сфер професійної діяльності, виявленні індивідуальних характеристик студентів, що впливають на результати і динаміку цього процесу.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях автора:

Монографія

1. Листопад О. А. Теоретико-методичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : [монографія] / О. А. Листопад. – Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2015. – 328 с.

Публікації у фахових виданнях України

2. Листопад А. А. Адаптація студентів к условиям обучения в вузе / А. А. Листопад // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського : збірник наукових праць. – Одеса : ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 1998. – № 8–9. – С. 93 – 99.

3. Листопад А. А. Белль-Ланкастерская система взаимного обучения как

средство активизации творческих способностей личности / А. А. Листопад // Наша школа. – 2005. – № 5–6. – С. 19–22.

4. Листопад О. А. Сутність і загальна структура творчості / О. А. Листопад // Наша школа. – 2006. – № 6. – С. 2–4.

5. Листопад О. А. Формування готовності майбутнього педагога до творчого використання педагогічних технологій в навчально-виховному процесі / О. А. Листопад // Наша школа. – 2007. – № 2. – С. 7–11.

6. Листопад О. А. Метод проєктів як засіб формування творчої особистості майбутнього педагога / О. А. Листопад // Наша школа. – 2007. – № 3. – С. 19–24.

7. Листопад О. А. Ефективність методу проєктів у формуванні готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності / О. А. Листопад // Наша школа. – 2007. – № 5. – С. 14–18.

8. Листопад О. А. Використання педагогіки творчості у підготовці майбутнього педагога до професійної діяльності / О. А. Листопад // Наша школа. – 2007. – № 6. – С. 3–8.

9. Листопад О. А. Підготовка майбутніх викладачів вищої школи до використання технологій формування творчої особистості / О. А. Листопад // Наша школа. – 2008. – № 2. – С. 12–14.

10. Листопад О. А. Підготовка майбутнього педагога до використання творчих фахових задач в навчально-виховному процесі / О. А. Листопад // Наша школа. – 2008. – № 3. – С. 8–14.

11. Листопад О. А. Феномен творчості: історико-філософський аналіз / О. А. Листопад // Південноукраїнський правовий часопис. – 2008. – № 4. – С. 277–281.

12. Листопад О. А. Творчість як предмет комплексного міждисциплінарного дослідження / О. А. Листопад // Наша школа. – 2008. – № 5–6. – С. 9–14.

13. Листопад О. А. Сучасні методологічні концепції педагогіки творчості / О. А. Листопад // Наша школа. – 2009. – № 1. – С. 2–6.

14. Листопад О. А. Розуміння сутності поняття «творчість» в сучасній науковій літературі / О. А. Листопад // Наша школа. – 2009. – № 2. – С. 12–17

15. Листопад О. А. Особливості виховання у старших дошкільників творчого ставлення до праці / О. А. Листопад // Наша школа. – 2009. – № 3. – С. 14–18.

16. Листопад О. А. Підготовка майбутнього педагога до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку / О. А. Листопад // Наша школа. – 2009. – № 5. – С. 50–55.

17. Листопад О. А. Упровадження ідей педагогіки творчості в професійну підготовку студентів педагогічних ВНЗ / О. А. Листопад // Наука і освіта : науково-практичний журнал. – 2009. – № 7. – С. 137–142.

18. Листопад О. А. Генезис педагогіки творчості в теорії і практиці педагогічної освіти / О. А. Листопад // Гуманізація навчально-виховного

процесу : збірник наукових праць. – Слов'янськ : СНДПУ, 2010. – Ч. 2. – С. 119–130. – (Спецвипуск 4).

19. Листопад О. А. Характеристика процесу ціннісної орієнтації на творчість / О. А. Листопад // Наша школа. – 2010. – № 1–2. – С. 8–13

20. Листопад О. А. Соціальна творчість: сутність і соціально-педагогічні функції / О. А. Листопад // Наша школа. – 2010. – № 3. – С. 6–10.

21. Листопад О. А. Продуктивно-творчий стиль педагогічного спілкування як засіб розвитку творчої особистості / О. А. Листопад // Наука і освіта : науково-практичний журнал. – 2010. – № 6. – С. 105–109.

22. Листопад О. А. Дослідницьке поле та функції педагогіки творчості в системі педагогічних наук / О. А. Листопад // Наша школа. – 2010. – № 5–6. – С. 14–19.

23. Листопад О. А. Використання ідей педагогіки творчості в дошкільних навчальних закладах / О. А. Листопад // Наука і освіта : науково-практичний журнал. – 2010. – № 7. – С. 138–143.

24. Листопад О. А. Реалізація спільних наукових проектів у дослідженні проблем творчості / О. А. Листопад // Наука і освіта : науково-практичний журнал. – 2011. – № 1. – С. 51–55.

25. Листопад О. А. Творчість як складова підготовки педагогічних кадрів / О. А. Листопад // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : збірник наукових праць. – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2011. – № 3–4. – С. 36–44.

26. Листопад О. А. Феномен творчості: мотивація творчої діяльності та особистісні риси творців / О. А. Листопад // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань : ПП Жовтий, 2011. – Ч. 3. – С. 136–146.

27. Листопад О. А. Творчі прояви дітей раннього віку / О. А. Листопад // Вісник Інституту розвитку дитини : збірник наукових праць. – К : Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. 17. – С. 59–64. – (Серія «Філософія, Педагогіка, Психологія»).

28. Листопад О. А. Творчі завдання як засіб розвитку творчих здібностей старших дошкільників / О. А. Листопад // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2011. – № 23. – С. 78–81. – (Серія «Педагогіка. Соціальна робота»).

29. Листопад О. А. Педагогічний супровід розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами педагогіки творчості / О. А. Листопад // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : збірник наукових праць. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – Вип. 15 (25). – С. 196–200. – (Серія 16 «Творча особистість учителя: проблеми теорія і практика»).

30. Листопад О. А. Методологічні принципи дослідження становлення та розвитку педагогіки творчості як науки / О. А. Листопад // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : збірник наукових праць. – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2012. – № 5–6. – С. 176–184.

31. Листопад О. А. Безперервність творчого розвитку особистості в освіті / О. А. Листопад // Наука і освіта : науково-практичний журнал. – 2012. – № 8. – С. 91–95.

32. Листопад О. А. Діагностування творчого потенціалу особистості дитини / О. А. Листопад // Наука і освіта : науково-практичний журнал. – 2013. – № 3/СХІІІ. – С. 98–102. – (Тематичний спецвипуск «Традиції та новації сучасної освіти в Україні»).

33. Листопад О. А. Аксиологічний і культурологічний підхід до процесу становлення творчої особистості в освіті / О. А. Листопад // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка : зб. стат. – Чернігів : ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2013. – Вип. 110. – С. 137–141. – (Серія «Педагогічні науки»).

34. Листопад О. А. Творче розвиваюче освітнє середовище вищого педагогічного навчального закладу / О. А. Листопад // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : збірник наукових праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 22 (32). – С. 73–79. – (Серія 16. «Творча особистість учителя: проблеми теорія і практика»).

35. Листопад О. А. Структурні компоненти готовності майбутніх вихователів до професійно-творчої діяльності у дошкільному навчальному закладі / О. А. Листопад // Вчені записки кримського інженерно-педагогічного університету. – Сімферополь : НіЦ КІПУ, 2013. – Вип. 41. – С. 49–53. – (Серія «Педагогічні науки»).

36. Листопад О. А. Проблема діагностування творчого потенціалу у дітей у Західній Європі і США / О. А. Листопад // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету «Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти» : збірник наукових праць. – Рівне, 2014. – Вип. 8 (51). – С. 58–62.

37. Листопад О. А. Проблеми творчості в підготовці майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до професійної підготовки / О. А. Листопад // Гуманітарний вісник: ДВНЗ «Переслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – К. : Gnosis, 2015. – Додаток 1 до Вип. 35, Том ІХ (60). – С. 420–427. – (Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»).

Публікації у наукових періодичних виданнях інших держав

38. Листопад А. А. Синектика как средство формирования профессионально-творческого потенциала будущих педагогов /

А. А. Листопад // *Psihologie Pedagogie specială Asistență socială Revista Facultății de Psihologie și Psihopedagogie specială Universității Pedagogice de Stat “Ion Creangă” din Chișinău.* – Chișinău, 2014. – Nr. 1 (34). – P. 47–56.

39. Листопад А. А. Творческий поход в профессиональной подготовке [Электронный ресурс] / О. А. Листопад // *Концепт.* – 2015. – № 04 (апрель). – Режим доступа до журн. : <http://e-koncept.ru/2015/15113.htm>.

40. Листопад А. А. Концептуальная модель формирования профессионально-творческого потенциала будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений [Электронный ресурс] / О. А. Листопад // *Концепт.* – 2015. – № 05 (май). – Режим доступа до журн. : <http://e-koncept.ru/2015/15144.htm>.

41. Листопад А. А. Формы организации учебной деятельности будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений по формированию профессионально-творческого потенциала [Электронный ресурс] / О. А. Листопад // *Концепт.* – 2015. – № 06 (июнь). – Режим доступа до журн. : <http://e-koncept.ru/2015/15173.htm>.

42. Листопад А. А. Технологии формирования профессионально-творческого потенциала будущих воспитателей дошкольных / О. А. Листопад // *Psihologie Pedagogie specială Asistență socială Revista Facultății de Psihologie și Psihopedagogie specială a Universității Pedagogice de Stat “Ion Creangă” din Chișinău.* – Chișinău, 2015. – Nr. 1 (38). – P. 37–46.

43. Листопад А. А. Дискуссия как средство формирования профессионально-творческого потенциала будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений / О. А. Листопад // *Psihologie Pedagogie specială Asistență socială Revista Facultății de Psihologie și Psihopedagogie specială a Universității Pedagogice de Stat “Ion Creangă” din Chișinău.* – Chișinău, 2015. – Nr. 3 (40). – P. 7–14.

44. Листопад О. А. Критерії і показники ефективності формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / О. А. Листопад // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III(29), Issue : 57, 2015. – С. 35–39.

Опубліковані праці апробаційного характеру

45. Листопад О. А. Організація і проведення дидактичних ігор у процесі професійно-педагогічної підготовки студентів в університеті / О. А. Листопад // *Матеріали першої міжнар. конф. [«Наука і освіта»], (Дніпропетровськ–Одеса–Кривий Ріг–Київ–Харків–Дніпродзержинськ, 1998 р.).* – Том 20. – С. 891–892. – (Серія «Соціологія. Педагогіка: Наука і освіта»).

46. Листопад О. А. Соціологічний аналіз мотивів вибору педагогічної професії / О. А. Листопад // *Тезиси докл. междунар. конгресса [«Славянський педагогічний Собор»], (Бендери, 26–29 июня 2002 г.).* – Бендери : Полиграфист, 2002. – № 1. – С. 417–419.

47. Листопад О. А. Шляхи використання комп'ютерної техніки при впровадженні інноваційних технологій навчання / О. А. Листопад // Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. [«Проблеми вищої педагогічної освіти у світлі рішень II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти»], (Київ, 2002 р.) – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2002. – Ч. 3. – С. 29–31.

48. Листопад О. А. Професійна, соціальна, психологічна, дидактична адаптація студентів до умов навчання у ВНЗ / О. А. Листопад // Тези докл. регіон. наук.-практ. конф. [«Проблеми впровадження державної мови в навчальних закладах Одещини»], (Одеса, 21–22 жовтня 2003 р.) – Одеса : ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2003. – С. 82–84.

49. Листопад О. А. Підготовка майбутніх педагогів до використання в навчально-виховному процесі технології формування творчої особистості / О. А. Листопад // Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. [«Управління якістю підготовки фахівців у вищій школі: історія, досвід, перспективи»], (Одеса, 14–15 листопада 2006 р.). – Одеса: ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2007. – С. 56–58.

50. Листопад О. А. Становлення і перспективи розвитку теорії творчості в сучасній педагогічній науці / О. А. Листопад // Матеріали міжнар. симпозіуму [«Революція в університетській освіті: глобалізація та індивідуалізація – погляд у майбутнє»], (Одеса, 25–30 травня 2007 р.). – Одеса : ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2007. – С. 82–83.

51. Листопад О. А. Становлення і перспективи розвитку педагогіки творчості як галузі науки / О. А. Листопад // Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. [«Якість підготовки фахівців в умовах Болонського процесу»], (Одеса, 20–21 листопада 2007 р.). – Одеса : ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2008. – С. 48–52.

52. Листопад О. А. Формування у студентів ціннісних орієнтацій та творчість в освітньому процесі вищого навчального закладу / О. А. Листопад // Матеріали VII (IX) міжнар. наук.-практ. конф. [«Адаптаційні можливості дітей та молоді»], (Одеса, 17–19 вересня 2008 р.). – Одеса : ПДПУ імені К. Д. Ушинського 2008. – С. 270–274.

53. Листопад О. А. Педагогіка творчості в системі педагогічних наук / О. А. Листопад // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Якість вищої освіти та проблеми підготовки фахівців у вищій школі»], (Одеса, 22–23 жовтня 2009 р.). – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2009. – С. 73–76.

54. Листопад О. А. Методологічні засади удосконалення курсу «Педагогіка творчості» в контексті Болонського процесу / О. А. Листопад // Тези доповідей наук.-метод. конф. [«Проблеми впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу»], (Одеса, 27 січня 2010 р. – Одеса : ОДМУ, 2010. – С. 102–103.

55. Листопад О. А. Методологія пізнання і структура методологічного забезпечення дослідження педагогіки творчості як науки / О. А. Листопад // Матеріали наук.-практ. конф. [«Сучасна вища освіта в умовах реформування:

проблеми, теорія, практика»], (Одеса, 7–8 жовтня 2010 р.). – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2010. – С. 52–54.

56. Листопад О. А. Орієнтація студентів на творчість як необхідна умова підготовки майбутніх фахівців в контексті Болонського процесу / О. А. Листопад // Матеріали XVI міжнар. наук.-метод. конф. [«Управління якістю підготовки фахівців»], (Одеса, 21–22 квітня 2011 р.). – Одеса : ОДАБА, 2011. – С. 79–80.

57. Листопад О. А. Педагогіка творчості – галузь системи педагогічних наук / О. А. Листопад // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Вища освіта в сучасному суспільстві: шляхи оновлення та засоби реформування»], (Одеса, 6–7 жовтня 2011 р.). – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2011. – С. 87–90.

58. Листопад О. А. Періодизація в становленні «Педагогіки творчості» як галузі системи педагогічних наук / О. А. Листопад // Матеріали всеукр. наук. конф. [«Науково-дослідна робота у вищих навчальних закладах: досвід та проблеми»], (Одеса, 20–21 жовтня 2011 р.). – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2011. – С. 36–38.

59. Листопад А. А. Цели и задачи педагогики творчества / А. А. Листопад // Материалы междунар. науч.-практ. конф. [«Педагогическая составляющая подготовки специалистов по социальной защите детства»], (Челябинск–Костанай–Одесса, 5–6 октября 2011 г.). – Челябинск–Костанай–Одесса : Изд-во Челяб. гос. пед. унта, 2012. – С. 185–196.

60. Листопад А. А. Социальное творчество как социально-педагогическая проблема / А. А. Листопад // Материалы всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием [«Современные методы и техники социально-гуманитарной практики»], (Пермь, 28 марта 2013 г.). – Пермь : Перм. гос. нац. исс. ун-т, 2013. – С. 181–186.

61. Листопад О. А. Сутність поняття «творчий потенціал особистості»: історико-педагогічний аналіз / О. А. Листопад // Матеріали III всеукр. наук. конф. з міжнар. участю [«Досягнення соціально-гуманітарних наук»], (Сімферополь, 26 квітня 2013 року): збірка ст. у 4 частинах. – Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2013. – Ч. 3. – С. 50–56.

62. Листопад А. А. Анализ готовности студентов к использованию творческих профессиональных заданий в учебном процессе высшей школы / А. А. Листопад // Материалы IV междунар. науч.-практ. конф. [«Мир языков: ракурс и перспектива»], (Минск, 22 апреля 2013 г.). – Минск : БГУ, 2013. – С. 594–601.

63. Листопад А. А. Проблема творчества в системе высшего профессионального образования / А. А. Листопад // Materialele Simpozionului Stiintific International [«Cultura profesionala a cadrelor didactice. Exigente actuale»], [Republica Moldova, Chisinau 16–17 mai, 2013 r]. – Republica Moldova, Chisinau : S. N., 2013. – P. 510–515.

64. Листопад О. А. Аксіологічний підхід до становлення творчої особистості студента у професійної підготовки / О. А. Листопад // Матеріали всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю [«Педагогічні традиції та новації в сучасному просторі»], (Мукачеве, 23 листопада 2013 р.): у 2-х частинах. – Мукачеве–Дніпропетровськ, 2013. – Ч 2. – С. 11–15.

65. Листопад О. А. Реалізація культурологічного підходу до становлення творчої особистості у процесі професійної підготовки / О. А. Листопад // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Актуальні питання сучасної педагогіки»], (Острого, 1–2 листопада 2013 р.). – Херсон, 2013. – С. 59–62.

66. Листопад О. А. Розвиток творчих можливостей дитини засобами педагогіки творчості / О. А. Листопад // Матеріали регіон. наук.-практ. конф. [«Формування професійних компетентностей у процесі підготовки майбутніх спеціалістів»], (Одеса, 16 травня 2013 р.). – Одеса, 2013. – С. 200–206.

67. Листопад О. А. Історико-педагогічний аналіз проблеми формування творчої особистості в умовах освітнього середовища / О. А. Листопад // Матеріали за 10-а междунар. науч.-практ. конф [«Ключові впроєкти в сучасній науці»], (Софія, 17–25 квітня 2014 г.). – Софія : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2014. – Т. 15. – С. 80–83. – («Педагогічні науки»).

68. Листопад О. А. Історія розвитку проблеми діагностування творчого потенціалу особистості / О. А. Листопад // Materialy X Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji [«Europejska nauka XXI wieku»], (Przemyśl, 07–15 maja 2014 r.). – Przemyśl : Nauka i studia, 2014. – Volume 14. – Str. 19–22. – («Pedagogiczne nauki»).

69. Листопад О. А. Синергетичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх педагогів дошкільної освіти / О. А. Листопад // Zbiór raportów naukow [«Problemy miejscowego nowoczesne przedszkole i szkolnictwa wyższego»], [Warszawa, 2014 r.]. – Warszawa : Sp. Z o. o. «Diamond trading tour», 2014. – Str. 60–62.

70. Листопад О. А. Спадщина Єлизавети Миколаївни Водовозової у контексті підготовки майбутніх педагогів до розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку / О. А. Листопад // V Пасхальные просветительские чтения, посвященные 700-летию со дня рождения преподобного Сергия Радонежского (Одеса, 23 квітня 2014 р.). – Одеса : ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2014. – С. 66–70.

71. Листопад О. А. Лонгитюдне дослідження творчого потенціалу особистості / О. А. Листопад // Матеріали II всеукр. наук.-практ. конф. [«Інноваційні підходи до професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах ВНЗ»], (Одеса, 7–8 листопада 2013 р.). – Одеса : ВНЗ «Одеське педагогічне училище», 2014. – С. 172–179.

72. Листопад О. А. Творчість в професійній підготовці майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / О. А. Листопад // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Педагогіка в системі гуманітарного знання»],

(Одеса, 13–14 березня 2015 р.). – Херсон : Видавництво «Гельветика», 2015. – С. 130–132.

73. Листопад А. А. Основные признаки педагогических технологий формирования профессионально-творческого потенциала будущих воспитателей / О. А. Листопад // Материалы VIII междунар. науч.-практ. конф. [«Инновации в технологиях и образовании»], (Белово, Велико-Тырново, 5–6 марта 2015 г.). – Белово, Велико-Тырново : Изд-во ун-та «Св. Кирилла и Св. Мефодия», 2015. – С. 164–168.

74. Листопад А. А. Проблемы творчества в подготовке будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений к инклюзивному образованию / О. А. Листопад // Материалы междунар. науч.-практ. конф. в рамках междунар. проекта TEMPUS «INOVEST» [«Инновации в технологиях и образовании»], (Кишинев, 6–10 июля 2015 г.). – Кишинев, 2015. – С. 103–106.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

75. Листопад А. А. Факторы адаптации студентов к особенностям обучения в университете / А. А. Листопад // Науковий вісник Одеського державного політехнічного університету. – 1999. – № 7. – С. 15–21.

76. Листопад О. А. Формування у студентів вузів ціннісних орієнтацій на творчість / О. А. Листопад // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. – Одеса : Юрид. літ., 2007. – Вип. 36. – С. 313–316.

77. Листопад О. А. Творчість як універсальна наукова категорія / О. А. Листопад // Виховання і культура. – 2008. – № 1–2 (15–16). – С. 11–16.

78. Листопад О. А. Науковий потенціал педагогіки творчості в практиці підготовки педагогічних кадрів / О. А. Листопад // Психолого-педагогические аспекты развития личности ребенка в детские годы: ребенок дошкольного возраста в контексте современной педагогической реальности : сборник статей. – Симферополь : ИТ «АРИАЛ», 2010. – С. 129–134.

79. Листопад О. А. Природа творчості і особливості її прояву в науці і релігії / О. А. Листопад // Виховання і культура. – 2010. – № 4 (24). – С. 48–53.

80. Листопад О. А. Творчість в педагогіці та педагогіка творчості: історичний аналіз / О. А. Листопад // Науковий вісник – Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – 2010. – № 2 (103). – С. 184–189.

81. Листопад О. А. Розвиток творчості: досвід і проблеми впровадження програми: «INTEL – навчання для майбутнього» / О. А. Листопад // Наша школа. – 2011. – № 1–2. – С. 22–27.

82. Листопад О. А. Культура творчої діяльності педагога в умовах сучасної освіти / О. А. Листопад // Наша школа. – 2011. – № 3. – С. 13–18.

83. Листопад А. А. Религиозная сущность творчества в теоретическом наследии Николая Александровича Бердяева / О. А. Листопад // Виховання і культура. – 2011. – № 3 (27) – С. 34–38.

84. Листопад О. А. Проблема творчості в релігійно-філософській та педагогічній спадщині Г. С. Сковороди / О. А. Листопад // Виховання і культура. – 2011. – № 4 (28) – С. 54–58.
85. Листопад О. А. Характеристика базових понять педагогіки творчості / О. А. Листопад // Наша школа. – 2011. – № 5. – С. 19–24.
86. Листопад О. А. Бар'єри творчої діяльності у сфері освіти / О. А. Листопад // Наша школа. – 2011. – № 6. – С. 2–6.
87. Листопад О. А. Становлення і розвиток основних наукових і релігійних концепцій творчості / О. А. Листопад // Наша школа. – 2012. – № 1. – С. 9–14.
88. Листопад О. А. Творчість як сенс життя (Релігійно-педагогічні переконання Миколи Івановича Пирогова) / О. А. Листопад // Виховання і культура. – 2012. – № 1 (29). – С. 227–232.
89. Листопад О. А. Розвиток творчого потенціалу дітей другого року життя / О. А. Листопад // Наша школа. – 2012. – № 2. – С. 2–7.
90. Листопад О. А. Розвиток творчих можливостей дітей третього року життя / О. А. Листопад // Наша школа. – 2012. – № 3. – С. 14–20.
91. Листопад О. А. Формування творчої особистості студента в процесі науково-дослідної роботи / О. А. Листопад // Наша школа. – 2012. – № 5. – С. 14–20.
92. Листопад О. А. Значення ігор і творчих завдань для розвитку творчого потенціалу дітей раннього віку / О. А. Листопад // Наша школа. – 2012. – № 6. – С. 2–7.
93. Листопад О. А. Проблема творчості і розуміння її природи у філософській та релігійній думці в Україні / О. А. Листопад // Виховання і культура. – 2013. – № 1 (32). – С. 69–75.
94. Листопад О. А. Розвиток творчих можливостей дитини засобами педагогіки творчості / О. А. Листопад // Формування професійних компетентностей у процесі підготовки майбутніх спеціалістів : зб. статей. – Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2013. – С. 200–206.
95. Листопад О. А. Творчість як предмет соціально-філософської рефлексії в епоху Відродження / О. А. Листопад // Виховання і культура. – 2013. – № 2 (33). – С. 199–204.
96. Листопад О. А. Роль іграшки у розвитку творчого потенціалу дітей раннього віку / О. А. Листопад // Наша школа. – 2013. – № 1. – С. 9–15.
97. Листопад О. А. Дидактичні принципи і умови організації творчих завдань та ігор як засоби творчого потенціалу дітей раннього віку / О. А. Листопад // Наша школа. – 2013. – № 2. – С. 15.–20.
98. Листопад О. А. Теоретичні і прикладні аспекти проблеми діагностування творчого потенціалу особистості / О. А. Листопад // Наша школа. – 2013. – № 3. – С. 8–13.

99. Листопад О. А. Теоретичний аналіз безперервності творчого процесу в освіті / О. А. Листопад // Наша школа. – 2013. – № 5. – С. 9–13.

100. Листопад О. А. Використання в педагогіці синергетичного підходу для дослідження творчої діяльності / О. А. Листопад // Наша школа. – 2013. – № 6. – С. 5–9.

АНОТАЦІЯ

Листопад О. А. Теоретико-методичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальностей 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», МОН України. – Одеса, 2016.

У дисертації розроблено і науково обґрунтовано концепцію формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, що включає методологічний, теоретичний та методичний концепти. Розкрито сутність і структуру поняття «професійно-творчий потенціал майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів». Визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (відображення у змісті підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів сутності і цінності педагогічної творчості; емоційна підтримка і стимулювання студентів до творчих проявів у навчальній діяльності; забезпечення індивідуальної траєкторії опанування студентами способів творчих проявів у майбутній професійній діяльності). Розроблено модель формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів і експериментальну методику її реалізації. Визначено компоненти, показники та схарактеризовано рівні сформованості професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Схарактеризовані тенденції і закономірності формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі підготовки у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: професійно-творчий потенціал, майбутні вихователі, дошкільні навчальні заклади, модель формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, педагогічні умови.

АННОТАЦИЯ

Листопад А. А. Теоретико-методические основы формирования профессионально-творческого потенциала будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальностям 13.00.04 – теория и методика профессионального

образования, 13.00.08 – дошкольная педагогика. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», МОН Украины. – Одесса, 2016.

В диссертации разработана и научно обоснована концепция формирования профессионально творческого потенциала будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений, включающая методологический, теоретический и методический концепты. Раскрыта сущность понятия «профессионально творческий потенциал будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений», в структуре которого выделены: ценностный компонент, отображающий присущие воспитателю дошкольного образовательного учреждения ценностно-творческие представления и приоритеты; когнитивный компонент, отображающий совокупность знаний, которые способствуют пониманию будущими воспитателями творческой сущности и характера избранной профессии и влияющий на творческую организацию их будущей профессиональной деятельности в дошкольном образовательном учреждении; деятельностный компонент, который отражает совокупность умений, направленных на осуществление творческой деятельности в процессе профессиональной подготовки. Определены и обоснованы педагогические условия формирования профессионально-творческого потенциала будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений (отображение в содержании подготовки будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений, сущности и ценности педагогического творчества; эмоциональная поддержка и стимулирование студентов к творческим проявлениям в учебной деятельности; обеспечение индивидуальной траектории овладения студентами способов творческих проявлений в будущей профессиональной деятельности).

Разработана модель формирования профессионально-творческого потенциала будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений, которая определена как взаимосвязанная совокупность элементов, структурированная в целостную систему и реализуемая в соответствии с выделенными этапами (адаптационно-ориентировочный, информационно-теоретический, креативный), расположенными в определенной логической последовательности.

Модель включает целевой (цель – формирование профессионально творческого потенциала будущих воспитателей образовательных учреждений), методологический (системный, синергетический, аксиологический, личностно-деятельностный подходы); теоретико-описательный (сущность профессионально творческого потенциала будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений и его компоненты); процессуальный (педагогические условия, этапы формирования профессионально творческого потенциала, которые связаны между собой); методический (содержательное и организационное обеспечение через последовательное дополнение содержания

учебных нормативных дисциплин заданиями, освещающими природу творчества, место и особенности ее проявления в профессиональной деятельности воспитателя); диагностически-оценочный (выявление исходного уровня сформированности профессионально-творческого потенциала студентов и коррекция его изменений) блоки.

Первый этап экспериментальной методики был направлен на формирование у студентов позитивной мотивации к самореализации в творчестве. На информационно-теоретическом этапе, в ходе изучения учебной дисциплины «Педагогика дошкольная», деятельность студентов была сконцентрирована на предоставлении им опыта проявления творчества в процессе овладения базовыми теоретическими представлениями об особенностях обучения и воспитания детей дошкольного возраста и возможностей реализации профессионально-творческого потенциала в процессе организации работы в дошкольном образовательном учреждении.

Креативный этап был ориентирован на ознакомление студентов с теоретическими и практическими основами педагогического творчества воспитателя в работе с детьми в дошкольном образовательном учреждении, формирование умения создавать необычные, оригинальные формы работы с детьми в соответствии с заданиями дошкольного образования в ходе изучения нормативных учебных дисциплин «Новые информационные технологии», «Педагогическое творчество» и спецкурса «Развитие профессионально-творческого потенциалу педагога».

Охарактеризованы уровни (высокий, средний, низкий) сформированности профессионально-творческого потенциала будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений. Выявлены тенденции и закономерности формирования профессионально-творческого потенциалу будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений в процессе подготовки в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: профессионально-творческий потенциал, будущий воспитатель, дошкольное образовательное учреждение, модель формирования профессионально-творческого потенциала будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений, педагогические условия.

ANNOTATION

Lystopad O. A. Theoretical and methodical bases of formation of professional and creative potential of future educators of preschool educational institutions. - Manuscript.

The thesis aimed at gaining the degree of Doctor of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education, 13.00.08 – Preschool Pedagogics. – State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky». – Ministry of Science and Education of Ukraine. – Odessa, 2016.

The conception of formation of professional and creative potential of future educators of preschool educational institutions, including methodological, theoretical and methodical concepts has been developed and scientifically substantiated. The essence and structure of the concept “professional and creative potential of future educators of preschool educational institutions” have been determined. Pedagogical conditions of formation of professional and creative potential of future educators of preschool educational institutions have been identified and proved (reflection of essence and value of pedagogical creativity in the content of training of future educators of preschool educational institutions; emotional support and stimulation of students to creative manifestations in educational activity, providing an individual trajectory of mastering the ways of creative manifestations by students in their future professional activity). The model of formation of professional and creative potential of future educators of preschool educational institutions and experimental technique for its realization have been developed. Components and indicators have been defined; levels of formation of professional and creative potential of future educators of preschool educational institutions have been characterized. Tendencies and regularities of formation of professional and creative potential of future educators of preschool educational institutions in the course of training in higher education institution have been characterized.

Keywords: professional and creative potential, future educators, preschool educational institutions, model of formation of professional and creative potential of future educators of preschool educational institutions, pedagogical conditions.

Підписано до друку 10.05.2016.
Обсяг 2,3 друк. арк. Формат 60x88/16 Зам. № 1109/16
Наклад 120 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
м. Одеса, вул. В.Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.